

ГЛАСНИК

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

LII год. од изласка
XXIX год. непрекидног издажења

Нови Сад, јун, 1980.
Број 6

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Иван Кркљуш

Право залогe према Закону о основним својинско-правним односима (Коментар)

Лида Бајић

Кривична дела против јавног реда и правног саобраћаја у новом кривичном законодавству

Милорад-Мића Јандрић

Увиђаји као извор материјалних и других доказа (I део)

ПРАВНА ПРАКСА

Борбе Вебер

Из судства

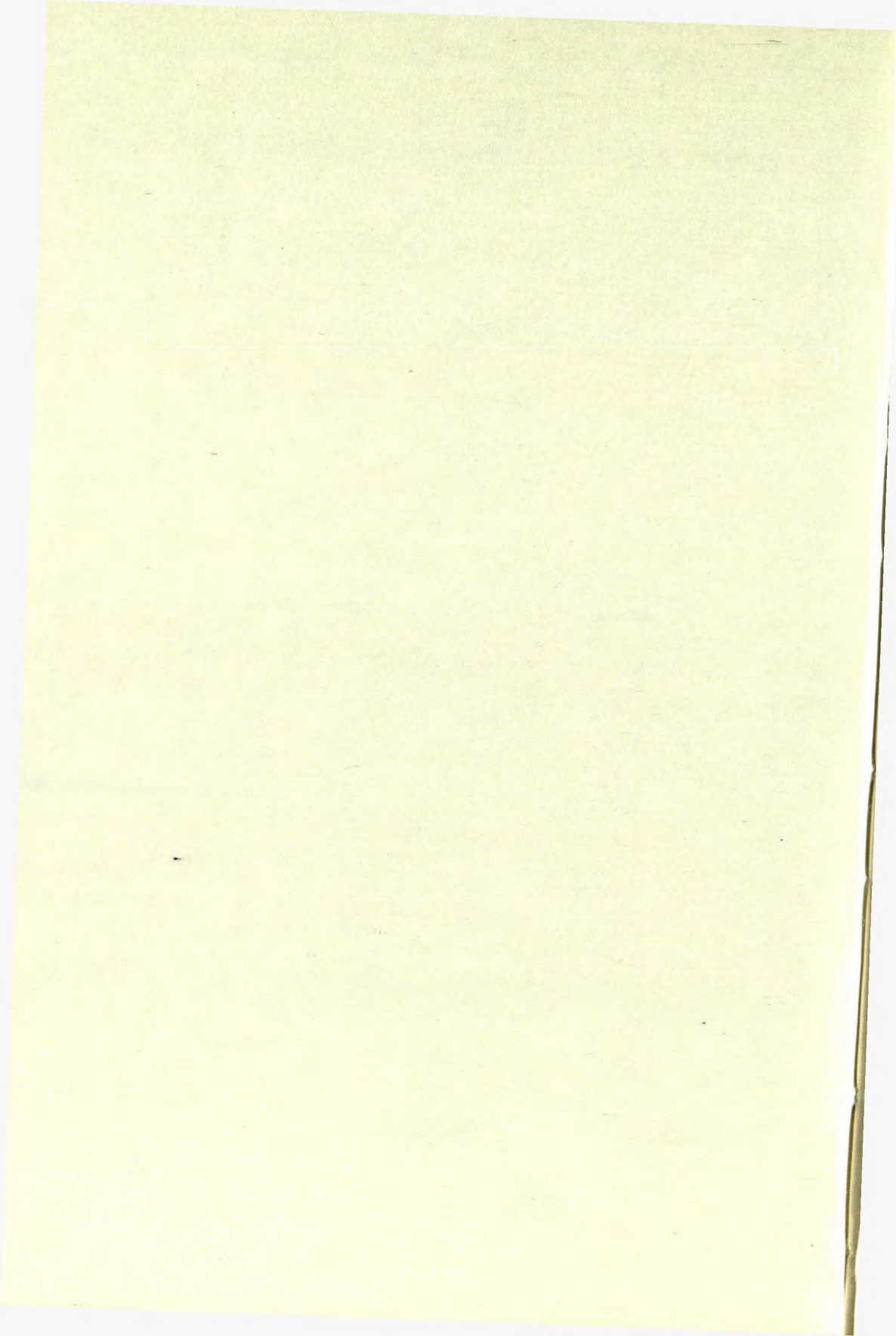
САОПШТЕЊА

Из седнице Управног одбора

Из записника редовне годишње Скупштине Адвокатске коморе

НЕКРОЛОГ

Јеремија Златар

Г Л А С Н И К

А Д В О К А Т С К Е К О М О Р Е В О Ј В О Д И Н Е

LII год. од изласка
XXIX год. непрекидног излажења

Нови Сад, јун, 1980.
Број 6

Ч Л А Н Ц И И Р А С П Р А В Е

И ван К р к љ у ш

ПРАВО ЗАЛОГЕ ПРЕМА ЗАКОНУ О ОСНОВНИМ СВОЈИНСКО-ПРАВНИМ ОДНОСИМА¹

Коментар

Ч л а н 61.

Право залоге може постојати на покретним стварима, непокретностима и на правима.

Право залоге настаје на основу правног посла, судске одлуке и закона.

Закон о основним својинско-правним односима — у даљем тексту само Закон — садржи релативно мали број одредаба о залози: свега девет, што би указивало на изванредну концизност, када би ове регулисале целокупну материју залоге. Но, када кажемо да од ових девет чланова седам регулише хипотеку, онда се добија сасвим друга представа.

Цела глава IV Закона носи назив Право залоге, што јасно указује да је реч о стварном праву, што значи да залога делује не само у релацијама поверилац-дужник, већ и у односима према трећим лицима. То дејство према трећим лицима произилази из чињенице, ако су у питању непокретности, уписа у јавне књиге, а ако је у питању покретна ствар, из предаје ствари повериоцу.

Став 1. Закон претпоставља залогу на 1. покретним стварима, 2. на непокретностима и 3. на правима. О залози на покретним стварима и на правима детаљније ће бити речи у коментару следећег члана, а о залози на непокретностима, говорићемо током коментара преосталих чланова.

¹ Закон је објављен у Сл. листу СФРЈ 6/80, а ступа на снагу 1. септембра 1980. године.

Став 2. говори о настанку права залогa, па се као основ овога настанка нормира 1. правни посао, 2. судска одлука и 3. закон. Сва три основа представљају, дакле, *iustus titulus*, док је начин настанка, *modus acquirendi*, код покретних ствари предаја, а код непокретности, упис у земљишне или друге јавне књиге, односно код стицања залогa на правима, моменат предаје правно-релевантних докумената који обезбеђују остварење тога права, на којима мора стајати клаузула заложног индосамента.

Правни посао код настанка залогa јесте облигационо-правни посао, уговор између повериоца и дужника да ће обавеза из једног другог правног посла бити извршена на време и у складу са уговором, а гарант извршења тога уговора је заложена ствар, или заложено право.

Залогa креирана уговором је добровољна, док је залогa створена судском одлуком, тзв. принудна залогa, и може се успоставити на свим објектима постојања залогa: како на покретним стварима, тако и на непокретностима и правима. Под судском одлуком подразумевају се како одлуке парничног суда, тако и одлуке извршног суда, дакле како оне одлуке које креирају залогу у процесу остварења неког права, тако и оне одлуке које су усмерене на реализацију тога права.

Закон као извор залогa претпоставља заложно право из саме чињенице постојања законске нормe. Закон о облигационим односима креира законско заложно право на роби и робним документима код превоза, ускладиштења, на ваздухоплову, или броду, по посебним прописима и сл.

Члан 62.

На право залогa на покретним стварима и право залогa на правима примењују се одредбе о залози садржане у прописима којима су уређени облигациони односи.

Овај члан упућује, пре свега, на прописе „којима су уређени облигациони односи“, када је у питању право залогa на покретним стварима и право залогa на правима. То значи да Закон не упућује само на Закон о облигационим односима, већ и на све оне прописе којима се регулишу облигациони односи ван 300-а.

Постоји, међутим, законско подручје које регулише ову материју, али које представља тзв. формално заложно право, тј. процесно-правну регулативу, па је неопходно указати и на ове прописе.

То је, пре свега, Закон о извршењу и обезбеђењу који садржи како одредбе о залози, тако и прописе о реализацији законског обезбеђеног потраживања. Поред тога, ту су и одредбе Закона о земљишним књигама од 18. маја 1930. године, за који је Президијум Народне скупштине ФНРЈ, према овлашћењима из

члана 3. Закона о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације, одредио да се правила у том закону примењују.

То указује да залога није само категорија стварног права, него и облигационог права, а у извесном смислу и процесно-правна.

Досадашња доктрина је заложно право презентирала у оквиру стварног права. Садашњи Закон регулише претежно, или, могло би се рећи, искључиво, заложно право на непокретностима — хипотеку, па би се могао наметнути утисак о потреби излагања заложног права у једној широј концепцији која би обухватила све напред наведене области.

Ако би се ово прихватило, неминовно би се морало поставити питање онтолошке садржине права залоге, будући да право залоге није самостално већ акцесорно право. Ако тзв. субјективно право представља овлашћење с једне и обавезу с друге стране, чије садржине и обим регулише правна норма, онда је централни проблем правног поретка успостава нарушене правне норме помоћу принуде. У тим координатама се одвија читав материјално-правни механизам права. Све што је ван тога може представљати само допунски, или помоћни елеменат и сам за себе не представља право у изложеном смислу. Сама принуда, ако нема имовинске масе, није довољна да доврши успешно егзекутивни процес успоставе нарушене правне норме, па је ради тога и креирана институција јемства, залоге, права задржавања итд. Ако се правни посао изврши у складу са уговором, залога постаје беспредметна, што указује не само на акцесорност залоге, него и на идеју да залога није право у коме су садржана права, овлашћења и обавезе, дужности. Све ово произилази из неког другог правног посла, а то је, најчешће теретни правни посао, који представља *право* чија се успешна финализација обезбеђује, између осталог, и залогом. Ово је најевидентније код тзв. принудне залоге, где се пленидбом ради намирења у извршном поступку стиче заложно право на покретним стварима. Заплењена ствар постаје, аутоматски, законска залога, (не и законско заложно право), које се од „оне друге залоге” разликује само по томе што је настало принудом, поступањем извршног органа, а не уговором о залози између странака. По дејству, међутим, између њих нема никакве разлике, ако, разуме се, изузмемо приоритет.

Закон ову категорију зове *право залоге*, док тај институт Закон о облигационим односима зове просто: залога. Закон о извршном поступку у трећем делу говори о *заложном праву на непокретности*.

Сматрамо да је термин право залоге чврсто приковао ову категорију за стварна права — Закон каже: право својине, право службености, право залоге, али зато каже само — државина. Закон се истовремено дистанцира од права залоге на покретним стварима и права залоге на правима, које такође номинира са

право залоге, али их даје „у надлежност” другим прописима где су они инструменти једне друге гране права.

Закон о облигационим односима не каже право јемства, право купопродаје и сл. већ јемство, купопродаја, и сл. Закон о извршном поступку каже: заложно право на непокретности, али зато не каже за поједине врсте привремених мера да су права, већ само забрана дужнику да располаже покретним стварима, чување тих ствари, забрана дужниковом дужнику да исплати дужнику потраживање, или да преда ствари, иако Закон и ове инструменте назива *право залоге*.

Према томе, без обзира где се налазили, у коме домену права, инструменти обезбеђења потраживања имају исту функцију. Сам термин залога значи гаранцију, залог за нешто, па се много чешће под овим појмом сматра сам предмет, сама ствар, покретна, пре свега, дакле не право као такво, већ супстрат. Ради тога, неуједначена терминологија овог права не може одвести до закључка, једино исправног, да је у питању средство обезбеђења реализације неког другог права, а не само и искључиво право у материјално-правном смислу.

Члан 63.

Ради обезбеђења одређеног потраживања непокретна ствар може бити оптерећена правом залоге у корист повериоца (хипотека) који је овлашћен, на начин предвиђен законом, да тражи намирење свог потраживања из вредности те непокретности, пре поверилаца који на њој немају хипотеку, као и пре поверилаца који су хипотеку на њој стекли после њега, без обзира на промену власника оптерећене непокретности.

Хипотека се односи на целу непокретност, на њене плодове док су неодвојени, као и на друге њене саставне делове и припатке.

За обезбеђење једног потраживања може се засновати хипотека на више непокретности (заједничка хипотека).

Заложена непокретност у целини обезбеђује потраживање повериоца до потпуног намирења тог потраживања без обзира на каснију поделу непокретности (неделивост хипотеке).

Овај члан прокламује неколико принципа и начела. Појединачно би се могла систематизовати на следећи начин, не водећи рачуна у којем су ставу фиксирана.

а — право првенствене наплате, из некретнине оптерећене хипотеком,

- б — право првенственог реда,
- в — право следовања,
- г — екстензивност хипотеке,
- д — начело заједничке хипотеке,
- ђ — начело недељивости хипотеке.

Без обзира што су ова начела и принципи познати у теорији, изнећемо сажети приказ сваког појединачно.

Став 1. Залога на непокретној ствари зове се хипотека и претпоставља право наплате из непокретности оптерећено хипотеком. Према томе, хипотекарни поверилац не мора да ризикује да ли ће, и коју, имовину дужник имати у време доспећа његове тражбине, нити да брине о његовој осталој имовини, јер му хипотека обезбеђује право да се намири управо из хипотеком оптерећене непокретности. Он не мора ни покушавати намирења из других делова имовине дужника. Према томе, када је потраживање обезбеђено хипотеком, нема места примени одредбе члана 29. Закона о извршном поступку.² То, разуме се, не значи да дужник, уредним и добровољним извршењем тражбине, не може утицати на судбину хипотеком оптерећене непокретности.

Право првенственог реда једно је од основних начела како јавности земаљских и осталих јавних књига, тако и начела *prior tempore potior iure*. Према томе сваки накнадни хипотекарни поверилац има ранг првенства према моменту уписа. Ови накнадни уписи зову се надхипотека и у зависности од висине и броја претходних тражбина надхипотекарни повериоци могу остати ненамирени, или само делимично намирени.

Власник непокретности оптерећене хипотеком има и надаље све атрибуте својине — *ius utendi, fruendi* и *abutendi* — па је, према томе, може и отуђити. Но, и поред тога, управо због права следовања, хипотекарни поверилац не губи своје право и може се наплатити из хипотеком оптерећене непокретности, без обзира што нови власник није истовремено и дужник по основу по коме је креирана хипотека. Наше право, па ни Закон, не познаје тзв. привилегију која има апсолутно наплатно првенство, дакле „старија је” од првог хипотекарног повериоца, али нема следовање, тако да, ако уследи отуђење непокретности оптерећене привилегијом, потраживање нема никакве реперкусије на новог власника.

Став 2. У овом ставу Закон прокламује начело екстензивности хипотеке, али не у смислу његовог класичног значења,

² Члан 29. став 2. и 3. Закона о извршном поступку гласи: „Када је поверилац предложио више средстава или више предмета извршења, суд ће на предлог дужника или по службеној дужности извршење ограничити само на нека од тих средстава, односно предмета, ако су довољни за остварење потраживања.

Суд може на предлог дужника одредити друго средство извршења, уместо онога које је предложио поверилац ако је то средство довољно за остварење потраживања.”

већ више у смислу начела *accessorium sequitur principale*, па би се пре могло говорити о јединству главне и споредне ствари, дакле екстензивности у ужем смислу. Закон само говори о томе да је хипотеком обухваћена како главна ствар тако и њени неодвојени плодови, као и други њени саставни делови и припаци. Ако су, дакле, у питању непокретности пољопривредног карактера, онда је хипотеком обухваћен и плод винограда, необрани кукуруз, вишегодишња биљка, детелина, а ако су у питању непокретности које су исказане као појединачно земљишно-књижно тело — породична стамбена зграда, на пример — хипотека обухвата и помоћне просторије, гаражу, дворишне просторије које могу бити и стамбене, „летњу кухињу” итд. Исто се односи и на господарске зграде код пољопривредних зграда. Међутим, ако је у земљишно-књижном улошку, без обзира да ли је подигнута на истој парцели, или на посебној, једна зграда укњижена као дворишна а друга као улична, дејство хипотеке морало би се означити посебно. Сматрамо да у том случају не би било места аутоматизму. Но, ако се хипотеком, изричито, обухвати сва непокретна имовина дужника, онда нема никакве дилеме у погледу дејства хипотеке, без обзира да ли су непокретности уписане у једном, или више уложака.

Став 3. Ову ситуацију управо регулише овај став. Има случајева да један дужник има више непокретности уписаних у једном улошку односно више непокретности уписаних у више уложака. Ако су хипотеком обухваћене све непокретности дужника, без обзира где су уписане и да ли се налазе у једној катастарској општини, односно на подручју више судова, онда је то заједничка хипотека. Техничка манипулација код реализације тражбине мора се евидентирати у свим улошцима.

Став 4. Начело недељивости хипотеке претпоставља право хипотекарног повериоца да се намири из некретнине, без обзира да ли је иста дељена, или не, као и право повериоца да се намири из било које непокретности обухваћене хипотеком. У односу на ово последње, сматрамо, има места примени начела истакнутог у ставу 2. члана 5. Закона о извршном поступку.³

Међутим, често подела непокретности може имати негативне последице за реализацију тражбине, јер се вредност подељене непокретности често смањује самом деобом. Физичка деоба стамбене зграде, делимична усељивост, односно неусељивост, претварање стамбених површина у пословне итд. Но, како се деоба не може спречити — види члан 16. Закона — то остаје само начелна одредба из члана 6. став 2. Закона.

У склопу овог члана треба указати и на члан 144. Закона о извршном поступку који говори о принудној хипотеци, па ћемо га, због његовог значаја за коментар, цитирати:

³ Овај члан гласи: „При спровођењу извршења и обезбеђења водиће се рачуна о достојанству личности дужника као и о томе да извршење и обезбеђење буде што мање неповољно за дужника.”

„У земљишној књизи извршиће се забележба решења о извршењу на непокретности.

Том забележбом поверилац стиче право да своје потраживање намири из непокретности (право на намирење) и у случају да треће лице стекне на истој непокретности право својине или право располагања.

Поверилац који је предложио извршење, а није раније стекао заложно право, стиче забележбом решења о извршењу право да се из непокретности намири пре лица које доцније стекне на тој непокретности заложно право или право на намирење.”

Одмах морамо напоменути да *право на намирење* није никакво посебно право, већ принудна хипотека. Међутим, ако бисмо, сасвим доследно цитираном члану, анализирали овај појам, морали бисмо доћи до закључка да се ради о посебној категорији. У ставу 3. каже се изричито да заложно право и право на намирење нису исти појмови. И овај члан говори о праву следовања и праву првенственог реда, као и коментарисани члан, али прави једну материјално-правну грешку и недоследност.

Члан 63. Закона јасно каже да је поверилац који је стекао право залоге овлашћен „... да тражи намирење свога потраживања из вредности те непокретности пре поверилаца који на њој немају хипотеку...” што значи да *намирење* није никакво посебно право, већ последица права хипотеке, оно само произилази из хипотеке. Закон о извршном поступку изједначава овлашћење из једног права са самим правом. Уосталом, и то што ће се у земљишним књигама извршити *забележба* о извршењу није у складу са Законом о земљишним књигама, јер забележба није инструменат конституисања стварних права у земљишним књигама, већ само индикатор трећим лицима на околности које могу бити релевантне код промета некретности.

Ипак, сматрамо да ова два прописа нису у колизији и поред чињенице неусклађености, не само термиолошке, већ и доктринарне.

Члан 64.

На основу правног посла или судске одлуке хипотека се стиче уписом у јавну књигу или на други одговарајући начин одређен законом.

На основу закона хипотека се стиче у тренутку када су испуњени услови предвиђени законом.

Став 1. На основу правног посла или судске одлуке хипотека се стиче уписом у јавну књигу. Када је извршен упис у јавну књигу, барем што се тиче земљишта, говори Закон о земљишним књигама. Овде Закон упис употребљава у ширем

смислу. Међутим, реч је о укњижби, као инструменту безусловног стицања права на непокретностима. За то стицање потребна је исправа која је састављена у облику „... који је прописан за њихову ваљаност” — § 26. Закона о земљишним књигама, а поред тога потребна је и молба земљишно-књижном суду. „Тренутак, када која молба стигне земљишно-књижном суду, меродаван је за пресуђивање о дотичној молби” — § 103. цит. закона. То значи да ће, без обзира када молба буде решена, дејство хипотеке тећи од момента приспећа молбе суду. Исти је случај и код судске одлуке.

На основу правног посла или судске одлуке хипотека се стиче не само уписом у јавну књигу, него и „... на други одговарајући начин одређен законом”. Закон не спомиње ниједан други одговарајући начин. Зато Закон о облигационим односима предвиђа више начина стицања залог. Истина, у свим овим случајевима реч је о залози, а не о хипотеци, будући да се ради о покретним стварима, најчешће роби. Моментом пријема робе у складиште, складиштар стиче заложно право на тој роби за потраживања у вези уговора о складиштењу — члан 736. ЗОО. Иста права има и комисионар — члан 780, заступник — члан 809, отпремник — члан 846. итд.

Ипак сматрамо да би тај други одговарајући начин, одређен законом, био комплекс норми који изричито регулишу режим непокретности. Ту је, пре свега, реч о национализацији из 1946. године, затим из 1948. године, о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта, затим о прописима из области експропријације, арондације, комасације, о уређењу грађевинског земљишта, о промету земљишта и зграда, о искоришћавању пољопривредног земљишта и сл.

Став 2. говори да се на основу закона хипотека стиче у тренутку када су испуњени услови предвиђени законом.

За разлику од члана 61. став 2. Закона који говори да се право залог стиче и на основу закона, овај члан говори не о праву залог, него о хипотеци, дакле о праву залог на непокретностима. Ради тога је потребно, у оквиру коментара овога члана, испитати која је то хипотека која се стиче на основу закона, па ћемо после анализирати који је то тренутак када су испуњени услови одређени законом.

Ако би Закон тумачили само граматички, онда би се под законском хипотеком имао сматрати случај који предвиђа § 16. Закона о земљишним књигама који гласи:

„Заложно право, стечено за коју тражбину, вреди и за трошкове парнице и извршења, ако није што посебно одређено”.

То значи да се укњижена тражбина на главницу и камате протеже, по сили закона, и на трошкове спора и на трошкове извршења, па, иако нису укњижени, обавеза на њихово плаћање из хипотекарне некретнине проистиче из самог закона. Ово је и логично, јер у време креирања хипотеке трошкови

нису могли бити ни фиксирани, али су могли бити претпостављени као могућност, јер је реализација хипотекарне тражбине једино и могућа принудним путем, уз одговарајуће трошкове. Та законска хипотека зове се *pignus tacitum*.

Међутим, нисмо сигурни да је законодавац имао у виду овај моменат и овај аспект законске залог. Много је ближе и адекватније оно тумачење које би било везано за располагање друштвеним средствима. Тако, на пример, по прописима о инвестиционим кредитима, инвестицијама уопште, стамбеној изградњи, по прописима о принудној наплати пореза и сл. обавезан је хипотекарни инструментариј, па би се у ширем смислу ови случајеви могли сматрати законском хипотеком.

За такво становиште упућује и формулација члана 61. ст. 2. Закона који настанак права залог везује за правни посао, судску одлуку и закон, а не, рецимо, и за акт органа управе, из било ког подручја и од било које инстанце, чије одлуке, у сваком случају, представљају основ настанка залог. Ако су ове одлуке подведене под појам законског настанка залог, онда их законодавац није ни морао посебно нормирати.

Што се тиче става 2 — у коме се тренутку стиче хипотека на основу закона — Закон употребљава најгенералнију формулацију — када буду испуњени услови предвиђени законом.

У првом случају наше анализе то је моменат укњижбе хипотеке на начин како је то истакнуто у претходном излагању, а у погледу ове друге премисе, када акт органа буде достављен суду односно органу који води јавну књигу.

Ми се стално, у нашем излагању, везујемо за земљишне књиге и некретнине у класичном смислу, иако је, на пример, једна од јавних књига и бродски регистар. Тако, на пример, уписом брода у изградњи, инвеститор стиче хипотекарно право на будућем броду. Међутим, како је практична намена овог коментара уперена на материју која је, после доношења Закона, ближа свакодневици, то ће и даље излагање бити везано, претежно, за режим земљишних књига.

У сваком случају законска хипотека је само основ, а за креирање хипотеке потребна је, како је напред речено, и укњижба, дакле начин, а за њу је неминовна одређена иницијатива везана за поступање одређеног органа. Но и та иницијатива мора бити изражена на начин који претпоставља веродостојну исправу која може бити и обичан допис надлежног органа којим се позива на одређени законски пропис.

Члан 65.

Када на истој непокретности постоји више хипотека, редослед хипотека одређује се према тренутку њиховог настанка, ако законом није другачије одређено.

Раније смо видели да један поверилац може имати, у односу на дужника, једну хипотеку на више непокретности, а

овај члан говори о ситуацији када је једна некретнина оптерећена са више хипотекарних поверилаца. Реч је, дакле, о редоследу намирења поверилаца са истим правом, тј. правом хипотекарног повериоца.

Сви хипотекарни повериоци имају исто право: да своје потраживање намире из хипотеком оптерећене непокретности. Међутим, тај успех ће зависити од првенства укњижбе. Ово питање регулише Закон о земљишним књигама у § 29. који гласи:

„Првенствени ред уписа управља се према тренутку у којем је поднесак стигао земљишно-књижном суду.”

Питање намирења хипотекарних поверилаца регулисано је како одредбама Закона о земљишним књигама, тако и одредбама Закона о извршном поступку. Први регулише уговорну, а други принудну хипотеку. Без обзира на карактер хипотеке, ред првенства је одређен њиховим настанком. Ово само ако је хипотека укњижена.

Међутим, поставља се питање само предбележене хипотеке и њене конкуренције са каснијим, евентуално укњиженим хипотекама. Сматрамо да уколико предбележба буде, по законским пропозицијама оправдана, нема никакве потребе за било каквим разликама, будући да је моменат оправдања конвалидирао ранг земљишно-књижног уписа.

Што се тиче Закона о извршном поступку, већ смо указали, и коментарисали га, на члан 144, а овде ћемо само напоменути да је то, иначе, општи принцип прихваћен у Закону о извршном поступку, фиксиран и у члану 11.

Ово што је изложено Закон нормира као конгентан пропис, али оставља отворену могућност и за другачија решења „... ако законом није друкчије одређено”. То би могао бити неки други пропис, који би, респектујући опште интересе, дао примат тим интересима.

Члан 66.

Хипотека се може пренети на другог само заједно са преносом потраживања које је том хипотеком обезбеђено.

Хипотекарни поверилац може засновати хипотеку на постојећој хипотеци у корист трећег лица без пристанка хипотекарног дужника (надхипотека).

Овај члан нормира две правне ситуације. Прва је пренос хипотеке, а друга је уступање приоритета хипотекарног права. У првом случају мења се субјекат хипотеке, а у другом овај остаје исти, али са супсидијерном могућношћу намирења.

Став 1. Ранија правна правила дозвољавала су пренос хипотеке без преноса потраживања које је обезбеђено хипотеком. Закон, међутим, имајући доследну концепцију о акцесор-

ности хипотеке, овакву ситуацију изричито забрањује и предвиђа могућност преноса хипотеке само са преносом потраживања.

Када се пуноважно преноси потраживање, регулише пре свега Закон о облигационим односима. Члан 436. 300 говори о томе која се потраживања могу пренети уговором:

„(1) Поверилац може уговором закљученим са трећим пренети на овога своје потраживање, изузев оног чији је пренос забрањен законом или које је везано за личност повериоца, или које се по својој природи противи преношењу на другог.

(2) Уговор о уступању нема дејства према дужнику, ако су он и поверилац уговорили да овај неће моћи пренети потраживање на другог или да га неће моћи пренети без дужниковог пристанка.”

Како је овај пропис *lex specialis*, сматрамо да ова ограничења аутоматски делују и на пренос права хипотеке.

Члан 437. 300 нормира да са пренетим потраживањем, прелазе и споредна права, хипотека, залого итд., што само указује да је једно те исто начело фиксирано у оба закона.

Код преноса хипотеке, хипотекарни поверилац „искаче” из хипотекарног аранжмана, он се више не појављује и нема никакве везе са каснијом судбином ни основног потраживања, ни хипотекарног обезбеђења. Ово уступање може бити и више-струко, али оно не тангира првобитног хипотекарног повериоца. Све ове случајеве регулише Закон о облигационим односима у Одељку I Главе VI — Уступање потраживања уговором (цесија) у члановима од 436. до 445. па упућујемо на овај законски текст.

Став 2. Овај став говори о надхипотеци. За креирање надхипотеке није потребна сагласност хипотекарног дужника. Ово произилази из чињенице да стварањем надхипотеке хипотекарни дужник не долази у неповољнији положај, јер се надхипотека може креирати само у границама и обиму хипотеке. Када захтева наплату, надхипотекарни поверилац мора најпре иницирати поступак за реализацију хипотеке. Нема сметње да се и надхипотека даље оптерети, тако да може доћи до више надхипотекарних поверилаца. Редослед њиховог намирења је обрнут праву првенства, јер се први намирује последњи надхипотекарни поверилац, а последњи „обичан” хипотекарни.

Треба указати да су у нашој пракси овакви случајеви веома ретки.

Члан 67.

Ако хипотекарни дужник смањује вредност непокретности оптерећене хипотеком или на други начин погоршава њено стање, хипотекарни поверилац може тражити да суд наложи хипотекарном дужнику да се уздржи од таквих радњи, а

ако он то не учини, може тражити принудну наплату потраживања обезбеђеног хипотеком и пре његове доспелости.

Овај члан намеће неколико питања:

— шта се подразумева под смањењем вредности непокретности,

— који су то начини и шта је погоршавање стања непокретности,

— ко је све легитимисан за подношења захтева суду — тражење,

— шта процесно значи „може тражити“, код кога суда — парничног или ванпарничног,

— који је процесно-правни инструменат налога суда да се хипотекарни дужник уздржи од таквих радњи,

— да ли против таквог налога суда постоји интервенција правним леком,

— како се установљава да ли је хипотекарни дужник „то урадио“,

— који ће суд, и у коме поступку, утврдити основаност захтева за принудну наплату потраживања и пре његове доспелости.

Обрадићемо свако од ових питања посебно.

Пре свега морамо констатовати да понашање дужника, да би се уопште говорило о реперкусијама из овога члана мора бити *malae fide*. Према томе, ако је дужник предузео нешто у односу на хипотеком оптерећену непокретност у доброј вери, овлашћење хипотекарног повериоца из овог члана не би дошло у обзир, без обзира што би то предузимање, касније, могло довести до смањења вредности непокретности, или до погоршавања њеног стања.

Правна правила су у случајевима из овог члана предвиђала секвестрацију — дакле управљање непокретношћу у складу са начелима доброг привредника, или доброг домаћина и, ако је реч о правним пословима, право побијања тих послова тужбом *actio Pauliana*. Наш Закон не познаје ниједан од ових инструмената. Закон као санкцију за таква погоршања непокретности прописује доспелост потраживања пре рока. Ово има свој резон у чињеници да би толеранција самовоље дужника, власника хипотекарног добра, довела до престанка сврхе хипотеке, јер се из таквог добра не би могао намирити хипотекарни поверилац, будући да принудна продаја не би била могућа, или не би била ефикасна.

Смањење вредности непокретности може бити правно или физичко. Правно смањење вредности може бити услед креирања разних других секторских права: службености, плодоуживања, закупа и сл., која не могу утицати на супстрат хипотеке, али могу, под одређеним условима, имати за последицу смањење вредности непокретности, или постизање мање цене приликом продаје.

Физичко смањење вредности непокретности може настати услед неодржавања непокретности ако су у питању зграда, односно запарложења пољопривредног земљишта. У вези тога је и питање другог начина погоршавања стања непокретности. Сматрамо да је у првом случају довољно пропуштање дужне радње, а у другом случају је потребна и једна активна негативна радња. Пример за ову последњу је, рецимо, „високо” резање винограда после које исти доноси високи род само једне године, док каснијих година изостаје и просечно очекивани род.

Питање легитимације Закон тачно опредељује: то је хипотекарни поверилац, али сматрамо да то може бити и надхипотекарни поверилац, као и сва она лица, која под одређеним условима могу заузети место хипотекарног повериоца.

Међутим, интересантнија је процесно-правна компонента овог проблема. Шта процесно значи „може тражити”? Да ли је то захтев, да ли по томе захтеву суд мора поступити, да ли га може одбацити под условима који важе за тужбу, да ли се подноси парничном или ванпарничном суду? Да ли, ако дође до спорних околности — ако хипотекарни дужник истакне тврдњу да наводи у захтеву нису тачни — ванпарнични предмет прераста у парнични? Коју страну ће суд упутити на парницу, да ли ће се ванпарнични поступак прекинути, или ће цео предмет мериторно бити решен у парничном поступку, односно, да ли ће и поред све спорности надлежност остати у делокругу ванпарничног суда — сва та питања остају отворена за судску праксу.

Ипак, сматрамо да је реч о ванпарничном поступку и да тражење хипотекарног повериоца има карактер предлога у ванпарничном поступку за који би био надлежан суд по принципу *lex rei site*.

То значи да би суд о захтеву одлучивао решењем, али би диспозитив тога решења морао имати оне елементе које има решење о сметању поседа — сада државине — са свим утврђењима: које су то радње, када су настале и извршене, те које су радње потребне да се негативне последице отклоне. То би, независно од излагања у претходном ставу, асоцирало на сумарну репозицију, или, барем, њена главна обележја.

Ако прихватимо концепт ванпарничног поступка, морамо имати у виду и редовни правни лек. Исто тако, у случајевима хитне интервенције, морали би се примењивати сви инструментарији обезбеђења, како они које предвиђа парнични поступак, тако и они из Закона о извршном поступку. Потреба за издавањем привремених мера указује се и ради тога, што често није једноставно утврдити дисквалификаторно понашање дужника, па ће се показати нужним, поред осталих доказа, и вештачење, што може имати за последицу дуже трајање поступка.

Свакако је од интереса и утврђивање самог основа потраживања, дакле не само утврђивање превременог доспећа, него и егзистенције саме тражбине. Наиме, пре принудне наплате, односно пре намирења из хипотекарне непокретности, мора се

најпре исходovati извршна исправа, раније извршни наслов, па тек онда решење о извршењу, да би се могло доћи до претпоставке принудне продаје хипотекарне непокретности. Ова два поступка се, барем у почетку, не могу спојити, јер ако се дужник „уздржи“ од „таквих радњи“, неће ни наступити пре времена доспелост.

Ако се, међутим, и поред налога суда, дужник понаша противно том налогу, долази до могућности захтевања принудне наплате пре доспећа тражбине. Сматрамо да у тој фази може доћи до кумулације захтева из основног посла и из овог члана. Наиме, у тужби се може тражити и утврђење да су наступили законски услови за доспелост тражбине, и кондемпнација у односу на основну тражбину. У тим случајевима би могло доћи до јединственог поступка који је, иначе, редовни поступак пред парничним судом.

Члан 68.

Престанак хипотеке може се тражити:

— кад хипотекарни дужник плати потраживање обезбеђено хипотеком;

— кад се хипотекарни поверилац одрекне хипотеке писменом изјавом датом код надлежног државног органа који води јавну књигу у коју је уписана хипотека;

— кад је непокретност оптерећена хипотеком прешла у друштвену својину;

— кад је исто лице постало носилац права својине и носилац хипотеке на истој непокретности и

— кад пропадне непокретност оптерећена хипотеком, ако не буде обновљена.

Кад је непокретност оптерећена хипотеком прешла у друштвену својину, стицалац је дужан да подмири потраживање обезбеђено хипотеком на тој непокретности до висине њене прометне цене у тренутку преласка у друштвену својину, ако за поједине случајеве законом није друкчије одређено.

Кад је власнику непокретности оптерећене хипотеком која је прешла у друштвену својину као накнада дата друга непокретност, хипотека прелази на ту непокретност.

Став 1. Закон каже да право залогe *настаје* на основу правног посла, судске одлуке и закона, али зато говори о томе да се престанак хипотеке може *тражити*. Ово је сасвим разумљиво, јер су правни посао, закон односно судска одлука основ настанка залогe, а начин њеног настанка, како смо већ истакли, представља традиција, односно упис у земљишне књиге. То исто време^{но} значи да хипотека може постојати „самостално“. Она

је сукцесивна код креације, али не мора то бити до краја. Дуг може бити исплаћен, потраживање поводом кога је настала хипотека давно измирено, а да хипотека остане и даље укњижена у земљишним књигама, из простог разлога што нико није *тражио* њено брисање.

У том правцу постоје одредбе у Закону о земљишним књигама у §§ 128—131. који говоре о тзв. амортизацији старих хипотекарних тражбина и који за брисање траже протек рока од 30 година. Поред тога, тражи се да право из хипотекарне тражбине није уопште остваривано и да је непознат титулар хипотекарне тражбине. Ако се сви ови елементи учине вероватним покреће се поступак који доводи до брисања хипотеке. Сматрамо, међутим, да би се у овом случају могли применити рокови из овог Закона предвиђени за одржај, применом законске аналогije, јер су адекватнији данашњим потребама.

Како постојање дуга, самог по себи, не претпоставља право на хипотеку, већ је за исту потребан изричити основ, тако и сам престанак хипотеке мора претпоставити захтев, молбу, дакле иницијативу за њено брисање, од овлашћеног лица.

У првом реду, престанак хипотеке Закон везује за исплату потраживања обезбеђеног хипотеком. Да би се брисање и спровело, рекли смо, мора постојати и одговарајућа исправа тзв. брисовна дозвола. Она мора имати све елементе предвиђене Законом о земљишним књигама, као и све остале исправе за упис у земљишне књиге.

Хипотека престаје и када се хипотекарни поверилац одрекне хипотеке писменом изјавом. Ако је реч о престанку хипотеке по том основу, изјава мора бити дата код надлежног суда који води земљишну књигу. Закон је ту категоричан: „код надлежног државног органа који води јавну књигу у коју је уписана хипотека” — ако се тумачи граматички. Ипак сматрамо да акценат није место сачињења изјаве, већ *веродостојност одрекућа*. Ради тога сматрамо да се изјава може дати и пред другим судом у сваком случају, али и пред надлежним општинским органом овлашћеним за оверу потписа на исправама.

Даљи облик престанка хипотеке Закон налази у чињеници да некретнине у друштвеној својини не могу имати терета, па се самим преласком непокретности у друштвену својину гаси и хипотека. У ставу 2. овог члана Закон говори да тај престанак није аутоматски, јер нови стицалац мора подмирити хипотекарну тражбину до висине прометне вредности непокретности. Према томе, ако је тражбина *velia*, она не може бити обезбеђена предметном некретнином. Ово је и разумљиво, јер би се и у случају принудне продаје за некретнину оптерећену хипотеком, могла постићи само она цена која одговара прометној вредности па, према томе, хипотекарни поверилац није и не може бити овом одредбом оштећен.

Закон, међутим, не предвиђа поступак и надлежност у случају процене евентуалних спорних елемената. Ови случајеви неће бити тако ретки, па ће пракса морати на њих дати одговор.

Већ сада сматрамо да би поступак могао бити аналоган поступку за утврђивање вредности експроприсане непокретности.

Моменат конфузије је истовремено и моменат престанка хипотеке. Овде је прихваћено опште доктринарно начело о гашењу обавеза.

Иако нема органске повезаности са претходним случајем, спомињемо тзв. својинску хипотеку, код које постоји идентитет титулара права својине и хипотекарног „повериоца”. Реч је о лансирању једне врсте хипотекарних обвезница, инструмента деоничарства у области пољопривреде, која је неспојива са нашим социјалистичким самоуправним системом, где је како крупни земљишни посед социјалистичког сектора, као и посед индивидуалних пољопривредних произвођача уперен искључиво на циљеве нормиране у Закону о искоришћавању пољопривредног земљишта. — Сл. лист САПВ бр. 27/72.

Хипотека престаје и када пропадне непокретност оптерећена хипотеком. Питање када једна непокретност пропадне јесте фактичко питање, али је спорно, или може бити спорно, када ће се сматрати да је једна непокретност обновљена, у ком случају се не би радило о престанку хипотеке. Које су формалности и који материјално-правни докази потребни за утврђивање чињенице пропасти, односно обнављања објекта. У пракси ће највише случајева бити везаних за зграде, па сматрамо да у том правцу морају важити и бити једино релевантни прописи надлежног грађевинског органа.

Став 3. Хипотека се не гаси ако је власник непокретности оптерећене хипотеком, уместо ове, као накнаду, добио другу непокретност. Закон каже да хипотека „прелази на ту непокретност”. Овај прелазак сигурно неће бити синхрон, јер једна непокретност, чим, рецимо, буде правомоћно експроприсана, постаје друштвена својина, а додељивање друге непокретности представља процес, поготово ако се истакне приговор да та понуђена непокретност не одговара вредности или локације прве и сл. Мишљења смо да би у тим случајевима, у вези манипулације са непокретношћу оптерећене хипотеком, морао бити извештен и хипотекарни поверилац, или би се сваки иницирани поступак морао забележити у земљишне књиге, како би хипотекарни поверилац, који једини има витални интерес да се ова одредба спроведе, могао презентирати и одговарајуће исправе, односно иницирати одговарајуће поступке итд. Ово из простог разлога што хипотека неће тек тако прећи, сама од себе, на другу непокретност.

И поред свих законских услова десиће се случајеви да хипотекарна тражбина — иако намирена — остане и надаље укњижена у земљишним књигама и да хипотекарни поверилац не да исправу подобну за брисање хипотеке. Тада власнику хипотекарне непокретности остаје право подизање тужбе за брисање хипотеке. Ово је општи инструменат предвиђен Законом о земљишним књигама, којим се може извршити екстабулација, дакле променути земљишно-књижно стање.

Ништава је одредба уговора о хипотеци којом хипотекарни поверилац уговара за себе право да у случају неисплате дуга намири своје потраживање стицањем права својине на zaloжену непокретност, убирањем плодова које та непокретност даје или искоришћавањем непокретности на други начин.

Законодавац прихвата опште признато начело да хипотека не може довести до својине, па и у случају када је то фиксирано као воља странака. Претпоставка је да то није *права воља странака*, да је нужда дужника диктирала услове, те да таква одредба мора бити ништава. Остали делови уговора, разуме се, важе, на шта, уосталом, указује и сам Закон.

Поставља се, међутим, питање да ли хипотекарни поверилац може, на дражби, као дражбени купац, стећи право својине на хипотекарној непокретности. Наш је одговор потврдан, јер је у питању један официјелан поступак који самом том чињењем гарантује легалитет и законитост стицања. Ово тим пре што и сам дужник може, ако се сматра оштећеним, или поступак нерегуларним, употребити одговарајуће инструменте жалбе, односно приговора.

О ништавости уговора, у једној веома широкој лепези, говоре бројне одредбе Закона о облигационим односима.

Под „искоришћавањем непокретности на други начин” можемо подвести, рецимо, становање, чак и по прописаној станини, у згради која је оптерећена хипотеком.

Лида Бајић

асистент Правног факултета у Новом Саду

КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ЈАВНОГ РЕДА И ПРАВНОГ САОБРАЋАЈА У НОВОМ КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ

Кривична дела против јавног реда и правног саобраћаја су разнородна према заштитном објекту и њихова унутрашња систематизација, с обзиром на овај критеријум, обухвата три самосталне логичке целине: 1. кривична дела против државне управе, 2. кривична дела против јавног реда и мира и 3. кривична дела против правног саобраћаја. У прву групу спадају дела управљена на ометање државних органа у реализацији њихових задатака или дела која представљају напад на државну управу (овде се мисли на органе на сваком нивоу друштвено-политичке заједнице); другу групу чине дела уперена против интимног осећања грађана о постојању правне сигурности и заштите и неповредивости њихове личности, док трећој групи припадају дела којима се нарушава правни саобраћај — промет исправа при успостављању, развијању и окончавању правних односа (различити облици фалсификовања исправа). У ову групу кривичних дела подводе се и она дела која су по својим обележјима толико хетерогена да се не могу укључити у друге групе уколико се класификација не заснива на изузетно детаљно и разнолико одређеним заштитним објектима.

Ново савезно, републичко и покрајинско кривично законодавство ступило је на снагу 1. јула 1977. године и наместо потпуног законодавства у овој области надлежност је подељена између Федерације и република и покрајина. Регулисање посебног дела се претежно налази у надлежности републичког односно покрајинског законодавства. Међутим, могућност да се кривична дела против јавног реда и правног саобраћаја прегрупишу према наведеним групним заштитним објектима је искоришћена само од стране СР Словеније, која је ова дела разврстала у две посебне главе: *Кривична дела против јавног реда и мира* и *Кривична дела против правног саобраћаја*. У групи *Кривичних дела против правног саобраћаја* КЗСлов. налазе се де-

ла: фалсификовање исправе, посебни случајеви фалсификовања исправа, оверавање неистинитог садржаја, издавање и употреба неистинитог лекарског или ветеринарског уверења и надриписарство. Све остале републике и покрајине задржале су назив *Кривична дела против јавног реда и правног саобраћаја*.

Узимајући као окосницу упоређења *Кривични закон САП Војводине*, који је ступио на снагу 1. јула 1977. године, извршићемо анализу осталих републичких и покрајинских закона и подвући битне разлике. У односу на главу XIX КЗВ запажа се неуједначеност у регулисању ових кривичних дела. Разлике у овој материји имају формални и суштински карактер. Под *формалним разликама* подразумевамо:

1. *назив* — смисао дела је детерминисан елементима његовог бића. Назив може мање или више успело да одражава суштину дела, да му даје шири смисао него што га стварно има, или да га ограничава. Назив може да потенцира најубочијаније, друштвено најопасније облике тог дела или да јасније одређује циљ дела. Међутим, други назив не може да утиче на биће дела: степен прецизности инкриминисања је висок и искључује одређивање смисла дела посредством назива (тумачењу по аналогiji у појединим случајевима помаже назив дела);

2. *сврставање дела у другу главу кривичног закона* — ово је извршено према другачијем поимању претежности заштитног објекта а без измена у бићу дела;

3. *терминолошко усклађивање, детаљније одређивање радње, адекватније уобличавање текста и*

4. *сажимање дела или раздвајање у два члана истог дела.*

Суштинске разлике представљају:

1. *разлика у распону казне или врсти казне* — ова разлика је битна, јер иако не мења област, помера границе кривично-правне репресије,

2. *разлике у бићу дела* — оне се одликују и формалним обележјима (додавањем нових или изостављањем постојећих ставова) или су остварене без промене форме,

3. *декриминализација дела* — инкриминације треба саобразити њиховој стварној друштвеној опасности и избећи паралелизме у предвиђености дела различитим нивоима и врстама регулисања противправног понашања (прекршајног права, привредних преступа, самоуправног регулисања),

4. *промена у субјекту овлашћеном на гоњење* — промена у субјекту овлашћеном на кривично гоњење условљена је укидањем гоњења по предлогу у новом кривичнопроцесном закону. Атрибути субјекта гоњења се директно одражавају на ефикасност гоњења а самим тим и на оправданост кривичноправне репресије. С обзиром на претежно оптужни карактер нашег кривичног поступка сматрамо да ће се промена субјекта неопредно одразити на оптужења таквих дела. Увођење приватног наместо јавног тужиоца повлачи и позитивне и негативне ефекте:

јавни тужилац је дужан да гони када се стекну сви услови предвиђени законом — приватни тужилац се у том погледу руководи субјективним оценама и критеријумима. Приватни тужилац, изузимајући случајеве када је принципијелан и објективан, може наглашеније да се појави као онај који неосновано гони или не гони. И поред основаности тужбе приватни тужилац ће зазирати од гоњења услед колебљивости, неповерења у сопствену способност за вођење поступка, ради избегавања замерања, освете, расипања времена у судском процесу. Услед претеране афективности, преувеличавања догађаја, притиска јавног мњења или уже средине, приватни тужилац понекад неосновано покреће механизам кривичног гоњења. У првом случају (када се не диже приватна тужба) једна друштвеноопасна делатност измиче регистрању од стране правосуђа и друштвене заједнице и не пружа јој се адекватна кривичноправна заштита, док се у другом случају (код неоснованог приватног оптужења) неоправдано ангажује правосудни апарат и погрешно усмерава његов рад.

У погледу сазнавања, уочавања и вредновања доказа могућности приватног тужиоца су далеко скромније (нпр. овлашћење јавног тужиоца да тражи обавештења од СУП-а приватном тужиоцу је ускраћено). У току поступка приватни тужилац је, по правилу, изложен, услед своје неукости у правним питањима, нежељеним последицама (незнање рокова застарелости, обавезе истицања приговора итд.). Међутим, приватни тужилац испољава појачано ангажовање у заштити својих права, што даје позитивне ефекте.

Промена у субјекту овлашћеном на гоњење је значајна за оживљавање кривичног дела (његово увођење у стварни свет), јер кривично дело оправдава своје постојање не кроз норму или догађај, већ кроз могућност изрицања и извршења благовремене и друштвено оправдане санкције).

5. Појава инкриминација које нису предвиђене у КЗВ.

А. ФОРМАЛНЕ РАЗЛИКЕ

Сумарно ћемо дати преглед формалних разлика у инкриминасању кривичних дела против јавног реда и правног саобраћаја република и покрајина не упуштајући се у разлоге испољених разлика у ставовима појединих законодаваца.

1. Разлике у називу кривичних дела

Уколико се као основ упоређења узме назив кривичног дела у КЗВ разлике у називу се могу запазити код појединих кривичних закона република и покрајина у односу на следећа дела: лажно представљање из чл. 186. КЗВ (чл. 231. КЗ Слов. инкри-

минише лажно представљање за службено лице не мењајући биће дела, те лажно представљање обухвата како издавање за службено тако и за војно лице); недозвољено држање оружја или експлозивних материја из чл. 191. КЗВ (ово дело предвиђено је као недозвољено држање оружја или распрскавајућих материја у чл. 229. КЗС, чл. 218. КЗМ, чл. 220 КЗСлов. и чл. 199. КЗК); учествовање у скупу који изврши насиље из чл. 192. КЗВ (среће се и назив учествовање у скупу који изврши кривично дело у чл. 214. КЗ БиХ, чл. 210. КЗХ, чл. 218. КЗ ЦГ, чл. 219. КЗМ и чл. 200. КЗК. Наместо израза „скупина“ КЗЦГ користи назив „група“); коцкање из чл. 194. КЗВ (под називом „хазардна игра“ ово дело је инкриминисано у чл. 211. КЗХ и чл. 221. КЗМ, док је у чл. 234. КЗСлов. прописана игра на срећу); оверавање неистинитог садржаја из чл. 197. КЗВ (сусрећу се два назива: навођење на оверавање неистинитог садржаја из чл. 235. КЗС и оверавање лажног садржаја из чл. 188. КЗСлов.); издавање и употреба неистинитог лекарског или ветеринарског уверења из чл. 198. КЗВ (разлика се запажа у чл. 189. КЗСлов. који предвиђа издавање и употребу лажног лекарског или ветеринарског уверења); повреда гроба и леша из чл. 201. КЗВ (у складу са формалном поделом ова два кривична дела у посебне чланове и изменом бића дела КЗСлов. прописује у чл. 238. скрнављење гроба, а у чл. 239. скрнављење леша) и злоупотреба вере и цркве у политичке сврхе прописана у чл. 238. КЗС (КЗСлов. у чл. 236. инкриминише исто дело под називом злоупотреба вере и цркве, а КЗБиХ у чл. 222. преко назива ближе одређује биће дела прописујући дело као злоупотребу вјере и вјерске дјелатности у политичке сврхе).

2. Сврставање кривичног дела у другу главу Кривичног закона

У погледу оцена претежности заштитног објекта као основног критеријума за одређивање положаја појединог кривичног дела у систематизи кривичних закона запажа се уједначеност схватања законодавца. Изузетак је учињен у односу на кривично дело неучествовања у отклањању опште опасности из чл. 183. КЗВ у КЗХ где законодавац ове републике сврстава ово кривично дело у групу кривичних дела против опште сигурности људи и имовине (глава XIV КЗХ). Двострукост појединачног заштитног објекта код конкретног кривичног дела оправдава одступање од једнообразног става у погледу положаја у систематизи.

3. Терминолошко усклађивање, детаљније одређивање радње, адекватније уобличавање текста

Кривична дела код којих се разлике своде само на терминолошко усклађивање, детаљније одређивање радње кривичног дела или адекватније уобличавање текста су следећа: учествовање у

скупини која спречи службено лице у вршењу службене радње чл. 178. КЗВ, позивање на отпор чл. 179. КЗВ, непоступање по наредби за удаљавање чл. 180. КЗВ, скидање или повреда службеног печата или знака чл. 184. КЗВ, одузимање или уништење службеног печата или службеног списка чл. 185. КЗВ, лажно представљање чл. 186. КЗВ, израђивање и набављање оружја и средстава намењених за извршење кривичних дела чл. 190. КЗВ, коцкање чл. 194. КЗВ, посебни случајеви фалсификовања исправа чл. 196. КЗВ, оверавање неистинитог садржаја чл. 197. КЗВ, издавање и употреба неистинитог лекарског или ветеринарског уверења чл. 198. КЗВ, надриписарство чл. 199. КЗВ (изузев КЗБиХ), противзаконито вршење обреда венчања чл. 200. КЗВ, ометање верских обреда чл. 240. КЗС (изузев КЗМ, који тражи противправност при ометању верских обреда), злоупотреба вере и цркве у политичке сврхе чл. 238. КЗС, спречавање службеног лица у вршењу службене радње чл. 176. КЗВ, напад на службено лице у вршењу послова безбедности чл. 177. КЗВ и неучествовање у отклањању опште опасности чл. 183. КЗВ.

4. Сажимање кривичног дела или раздвајање у два члана истог кривичног дела

Могућност прегруписавања постојећег дела у два члана користили су поједини законодавци у погледу кривичног дела повреде гроба и леша из чл. 201. КЗВ, тако да је у КЗХ у чл. 220. прописана повреда гроба а у чл. 221. КЗХ повреда леша, у чл. 229. КЗЦГ повреда гроба и у чл. 230. КЗЦГ повреда леша, а у КЗСлов. у чл. 238. скрнављење гроба и у чл. 239. скрнављење леша.

Б. СУШТИНСКЕ РАЗЛИКЕ

1. Измена врсте казне или распона казни

У погледу кривичних дела код којих је дошло до разлика у обиму и облику кажњивости ове разлике се у кривичним законодавствима република и покрајина своде на: а) разлике у посебном минимуму или максимуму кривичних дела и б) разлике у прописивању новчане казне као споредне.

а) Нижи посебни минимум у односу на решење у КЗВ прописан је у односу на следећа дела: позивање на отпор (наместо 1 године затвора запређене у чл. 179. ст. 2. КЗВ, чл. 226. ст. 2. КЗСлов. прописује посебни минимум од 6 месеци затвора); насилничко понашање (у чл. 182. ст. 2. КЗВ посебни минимум је 6 месеци затвора, а у чл. 204. ст. 2. КЗБиХ и чл. 222. ст. 2. КЗСлов. износи 3 месеца затвора); извршење и набављање оружја и средстава намењених за извршење кривичних дела (чл. 190. ст. 1. КЗВ прописује посебни мин. који износи 6 месеци затвора,

док нижи посебни минимум предвиђа чл. 212. КЗБиХ, чл. 217. ст. 1. КЗМ, чл. 219. ст. 1. КЗСлов., чл. 208. ст. 1. КЗХ и чл. 216. ст. 1. КЗЦГ) и коцкање (у КЗВ у чл. 194. ст. 3. предвиђена је казна затвора од једне до пет година, док КЗСлов. у чл. 234. ст. 3. прописује нижи посебни минимум од шест месеци затвора).

Виши посебни максимум у односу на кривично дело учествовања у отклањању опште опасности из чл. 183. КЗВ прописан је у чл. 205. КЗБиХ (наместо три месеца КЗБиХ предвиђа шест месеци затвора).

б) За кривично дело из чл. 180. КЗВ у ставу 1. предвиђена је новчана казна као споредна поред казне затвора до три месеца. Напротив, КЗБиХ у чл. 202. ст. 1. за ово дело предвиђа казну затвора у истом трајању алтернативно са новчаном казном. Исто решење као у КЗБиХ среће се и у чл. 217. ст. 1. КЗС, чл. 206. ст. 1. КЗЦГ и чл. 207. ст. 1. КЗМ.

У односу на коцкање из чл. 194. КЗВ ст. 1. и ст. 2. запређена казна је казна затвора до једне године и новчана казна као споредна, или само новчана казна као главна. КЗХ у чл. 211. ст. 1. и ст. 2. предвиђа само могућност алтернативног изрицања затвора до једне године или новчане казне. Разлике постоје и у прописаној казни а за тежи облик овог кривичног дела из ст. 3. чл. 194. КЗВ (поред казне затвора у трајању од једне до пет година прописана је и новчана казна као споредна у КЗВ, док је у чл. 234. ст. 3. КЗСлов. прописана само временска казна).

2. Разлике у бићу појединих кривичних дела против јавног реда и правног саобраћаја у кривичним законима република и покрајина

Указаћемо на нека кривична дела из групе кривичних дела против јавног реда и правног саобраћаја код којих је измењено биће дела у односу на дело предвиђено КЗВ.

(1) Ширење лажних вести чл. 181. КЗВ

Кривично дело ширења лажних вести било је прописано чланом 292а КЗ. Ово дело није претрпело измене ни у погледу бића дела ни распона казне у КЗВ. Једина разлика огледа се у различито одређеном нападном објекту овог кривичног дела.

Кривично дело из чл. 181. КЗВ чини лице које износи или проноси лажне вести или тврђења: 1) у намери изазивања нерасположења или узнемирења грађана или 2) у намери угрожавања јавног реда и мира или 3) у намери осујећења спровођења одлука и мера државних органа или самоуправних организација

и заједница које врше јавна овлашћења или 4) у намери да се умањи поверење грађана у одлуке и мере наведених органа и организација.

Битне разлике у регулисању кривичног дела ширења лажних вести у републичким и покрајинским кривичним законима састоје се у: а) размерама изазваног нерасположења или узнемирења грађана (*теже* нерасположење или узнемирење грађана — КЗБиХ; узнемирење *већег* броја грађана — КЗХ); б) субјективном елементу дела — постојању или непостојању намере (кривични закони социјалистичких република Босне и Херцеговине, Црне Горе и Словеније не траже намеру изазивања нерасположења или узнемирења грађана или угрожавања јавног реда и мира, већ се задовољавају изазивањем или могућношћу изазивања нерасположења или узнемирења грађана), в) изостанак намере умањења поверења грађана у одлуке и мере органа и организација (детаљније ћемо их разрадити под карактеристиком г) овог дела). Ова намера се не предвиђа у КЗХ, КЗЦГ и КЗСлов. г) нападни објекат је одређен другачије: одлуке и мере државних органа или самоуправних организација и заједница које врше јавна овлашћења (КЗВ, КЗК и КЗМ); КЗБиХ, поред наведеног, говори о одлукама и мерама *органа* самоуправних организација и заједница и проширује их на све независно од тога да ли врше јавна овлашћења или не. Захтев за вршење јавних овлашћења не постављају ни КЗСлов. ни КЗЦГ. КЗСлов. не укључује заједнице као доносиоце одлука и мера, док се решење КЗС везује за одлуке и мере државних органа и установа (иста концепција била је заступљена и у КЗ), а КЗХ је најуже одредио објекат ограничивши се само на државне органе.

а) КЗХ тражи намеру изазивања нерасположења или узнемирења *већег* броја грађана. Ова допуна указује на озбиљност намере и наглашава њену тежину — а посредно упућује и на природу лажних вести или тврђења, пошто снага њихове привидне веродостојности и уверљивости зависи и од значаја и дубине интереса грађана на које се односе чињенице које се наводе. Ове чињенице су, дакле, такве да су подобне да изазову масовније неповољно реаговање грађана.

КЗБиХ не тражи намеру изазивања већ проузроковање или могућност проузроковања *тежег* нерасположења или узнемирења грађана. Теже нерасположење или узнемирење грађана може бити у зависности од броја људи до којих је вест допрла, или по дубини и озбиљности реакције извесног круга или слоја јавног мњења које је ова вест или тврђење побудило, по предузетим радњама или наступелим последицама. Овим се на посредан начин искључује инкриминисање изношења гласина и уверења ниског ступња уверљивости и неподобних самих по себи да изазову стварно нерасположење или узнемирење.

б) *Намера*. — Намера као елеменат бића кривичног дела ширења лажних вести означава инкриминисање ужег круга понашања, тј. изједначавање (с обзиром на исту запрећену казну) проузроковања последице нерасположења или узнемирења

грађана и могућност наступања ове последице. Уколико законодавац не предвиђа намеру као елеменат овог кривичног дела, тада није инкриминисано изношење или доношење лажних вести или тврђења са намером изазивања нерасположења или узнемирења уколико оно стварно и не наступи, али оцењује да су испуњени сви елементи дела уколико при изношењу или доношењу вести и тврђења без намере изазивања узнемирења или нерасположења грађана оно објективно наступи (у сваком случају умишљај обухвата свест о неистинитости вести или тврђења).

в) Поједини републички закони не прописују постојање намере да се умањи поверење грађана у одлуке или мере одређених органа или организација (КЗХ, КЗЦГ и КЗСлов.). Наведени кривични закони траже само намеру осујећења спровођења одлука и мера, а не и намеру умањења поверења грађана у такве одлуке и мере. По правилу разлог осујећења спровођења одлуке и јесте умањено поверење грађана у оправданост и правилност тих одлука и мера — пошто је оно предуслов за реализацију одлука и мера. Кривичноправно друштвено-опаснији је учинилац који предузима радњу са намером осујећења спровођења одлука и мера државних органа и организација (он тежи ка прекиду везе између правне регулативе и друштвених односа на које се односи — дакле, ка неадекватно или потпуно неуређеним друштвеним односима) него учинилац који поступа са намером умањења поверења грађана у одлуке и мере државних органа (он тежи само ка лабављењу везе између правне норме и реалних чињеница на које се односи).

У излагањима под б) у оквиру анализе кривичног дела ширења лажних вести изнели смо и могућност елиминисања других намера као елеменат дела. Намера умањења поверења грађана у одлуке органа може да се манифестује као запрека даљег рада тих органа, али они својим мерама и одлукама (ауторитетом и њиховом сврсисходношћу) могу да поврате поверење и оправдају циљеве. Ова намера се може изоставити из бића дела, пошто у моменту када степен неповерења постаје појачано друштвено-опасан, тада се граница која га је везивала за сферу унутрашње реакције ломи и испољава се намера у спољњем свету укључена у узнемирењу, нерасположењу, угрожавању јавног реда и мира или осујећењу спровођења одлука.

г) *Нападни објекат* је различито одређен у погледу бројности и разноврсности доносилаца одлука и мера. Најуже решење предвиђа КЗХ (помиње само државне органе), а најшире КЗЦГ (државни органи и самоуправне организације и заједнице независно од тога да ли врше јавна овлашћења или не).

С обзиром на појачану и разубену нормативну делатност и плуралитет субјеката сматрамо да одлуке свих њих треба да уживају посебну заштиту и да им се пружи све гаранције за делотворност. Искључиво пружање кривичноправне заштите државним органима сматрамо да ставља у неравноправан положај друге субјекте одлучивања који такође окупљају разно-

врсне и широке интересе. Ови интереси су од виталног значаја за радне људе и, у духу афирмације самоуправљања и делегатског система, све што би нарушило ефикасност рада ових носилаца одлучивања покреће кривичноправну заштиту.

(2) Договор за извршење кривичног дела чл. 188. КЗВ

По формулацији закона ово дело се не разликује од дела под истим називом предвиђеним у чл. 298. КЗ. Измена запрећене казне је условљена укидањем казне строгог затвора док су оквири остали исти. Такође је и подела законодавне надлежности у кривичноправној области довела до паралелног инкриминисања овог дела у кривичним законима република и покрајина и прописивања договора за извршење кривичног дела одређеног савезним законом у чл. 253. КЗ СФРЈ од 1. јула 1977. године. Поред тога, дело које је предмет договора је изгубило атрибут „одређеног” дела.

Кривично дело договора за извршење кривичног дела предвиђено у чл. 188. КЗВ чини лице које се са другим договори да изврши кривично дело предвиђено републичким или покрајинским законом за које је запрећена казна од пет година затвора или тежа.

Разлике у републикама и покрајинама у регулисању овог дела могу се подвести под: а) изостављање придева „одређеног” кривичног дела (КЗВ, КЗБиХ, КЗМ и КЗСлов.), или задржавање (КЗС, КЗХ, КЗК, КЗЦГ) и б) ближе одређивање закона којим је предвиђено дело за чије је извршење договор кажњив.

а) Договор за извршење кривичног дела има у теорији и пракси јасно одређену садржину и нема места закључку да је изостављањем атрибута „одређеног” кривичног дела промењена концепција договора. Договор одликује висок степен конкретизације дела у погледу бића кривичног дела, а по правилу и објекта, места и времена и других околности.

б) По овом питању постоје знатне разлике: КЗВ предвиђа постојање овог дела уколико се договор односи на извршење кривичног дела предвиђеног републичким или покрајинским законом. Ову солуцију прихвата и КЗБиХ, КЗМ и КЗЦГ, док КЗС, КЗХ и КЗК говоре о предвиђености дела законом, а КЗСлов. казним законодавством СР Словеније.

Разноликост ових решења неминовно намеће проблеме и теоријске и практичне природе. Републике које су се определиле за одређеност дела законом најшире одређују опсег дела, ове републике не помињу кривични закон одговарајуће републике или покрајине — што би било несагласно могућности предвиђања кривичних дела посебним прописима, тада се ова одредба може тумачити као сваки закон републике и покрајине (дакле, сваке).

Свака република и покрајина тада пружа пуну кривичноправну заштиту уколико постоји договор за извршење кривич-

них дела прописаних законом ма које републике и покрајине, уколико су испуњени остали услови за постојање дела. На овај начин се остварује јединствена заштита и општа примена на целој територији Југославије, онемогућује се изигравање, планирањем договора на територији друге републике, како би се избегла одговорност за одређено дело обухваћено договором.

Републике и покрајине овим путем поштују и остварују суверенитет друге републике и остварују јединствену криминалну политику чији су општи циљеви истоветни.

КЗСлов. ограничава предвиђеност дела на *казнено законодавство СР Словеније*. Према чл. 1. КЗСлов. под *казненим законодавством СР Словеније* се сматрају Казненски закон и друге казнено-правне одредбе других закона СР Словеније. То значи да је договор за извршење кривичног дела лимитиран искључиво на дела регулисана овим законима а не и законима других република и покрајина. Овакво решење отвара извесне проблеме: према КЗСлов. договор за кривично дело из чл. 218. постоји уколико договор обухвата кривична дела прописана у КЗСлов. или у другим казним одредбама исте републике. Уколико се договор односи на кривична дела прописана законима других република и покрајина ово прелази оквири бића овог кривичног дела, не представља дакле, кривично дело и излази изван домена кривичноправне репресије ове републике. Пошто је у интерлокалном сукобу закона усвојен принцип *lex loci delicti commissi* постизање договора на територији СР Словеније за извршење дела предвиђених законима других република и покрајина доводи до примене КЗСлов. који овде не пружа кривичноправну заштиту. У истоветној ситуацији оваква делатност би се подвела под биће кривичног дела других република и покрајина. Постоји потреба да се прихвати решење које афирмише солидарност, узајамност и чињење уступака ограничавањем надлежности ради спровођења правне регулативе других република и покрајина.

По правилу, дела запређена казном од пет година затвора или строжом су у тој мери по својој тежини очигледна, да је скоро немогуће да их неке републике или покрајине неће предвидети. Такође, по правилу ће се поклопити и оцена њихове тежине, тако да би се практично разлике истопиле или свеле на минимум.

Наш став би био да ови проблеми заслужују пуну пажњу, нису занемарљиви и могу да наруше неке принципе криминалне политике. Чак и претпоставке које би указивале на јединствено решавање овог питања у пракси не оправдавају концепцијске разлике. Принципијелан став који се огледа у формулацији текста закона мора да се руководи како актуелном праксом у инкриминисању република и покрајина тако и оном праксом која је предвидива за будућност.

Могућности злоупотреба оваквог решења су очигледне, а свако омогућавање калкулисања злочином је пропуст. Сматрамо

да је по овом питању било неопходно постићи сагласност свих република и покрајина и на униформан начин увести ову одредбу у законодавство.

(3) *Злочиначко удруживање чл. 189. КЗВ*

У погледу ст. 1. и ст. 2. кривично дело злочиначког удруживања из чл. 189. КЗВ је истоветно по свом бићу и у погледу казних оквира са делом под истим називом из чл. 299. КЗ. Разлике су условљене подељеном надлежношћу (паралелно са овим кривичним делом које се односи на злочиначко удруживање ради вршења кривичних дела инкриминисаних кривичним законима република и покрајина, КЗ СФРЈ од 1. јула 1977. г. прописује и дело удруживања ради вршења кривичних дела одређених савезним законом) и унификацијом казне лишења слободе (КЗ је предвиђао исти распон казне лишења слободе, али тада постојеће казне строгог затвора). Битна разлика огледа се у ст. 3 где се наместо обавезног ослобођења од казне (предвиђеног у КЗ) установљава факултативно ослобођење у КЗВ.

Кривично дело злочиначког удруживања из чл. 189. КЗВ постоји уколико лице организује групу или банду која поставља као циљ вршење кривичних дела предвиђених републичким или покрајинским законом, уколико је за њих прописана казна затвора од пет година или тежа казна.

У ст. 2. истог члана прописује се различито кажњавање припадника групе или банде у односу на кажњавање организатора (нижи је и минимум и максимум запређене казне затвора).

Ст. 3. садржи основ за факултативно ослобођење од казне које се односи на припадника банде или групе који открије банду или групу пре него што је у њеном саставу или за њу учинио кривично дело.

При анализи кривичног дела злочиначког удруживања појављују се извесни проблеми заједнички онима код договора за извршење кривичног дела из чл. 188. истог закона. Наиме, КЗБиХ, КЗЦГ и КЗМ, поред КЗВ, траже предвиђеност дела ради којих се ствара удружење „*републичким односно покрајинским законом*“, КЗС, КЗХ и КЗК помињу предвиђеност „*законом*“ а КЗСлов. „*казненим законодавством СР Словеније*.“ (Тумачење, дилеме и проблеми су исти као и код договора за извршење кривичног дела).

Поједина кривична законодавства не предвиђају банду као облик злочиначког удруживања већ само групу (КЗБиХ, КЗС, КЗК и КЗЦГ). Теорија повлачи јасну разлику између ова два облика злочиначког удруживања: банду одликује бројност (пет или више лица), већи степен кохезије, јача организованост, наоружаност, одметање од власти, строжа унутрашња хијерархија, извесна заједница живота; док је за постојање групе довољно три лица, веза међу њима је слабија, њихово повезивање се своди на један вид њихове активности — криминалну. Ова два

појма нису синоними нити се подводе један под други. Међутим, вероватно се републички односно покрајински законодавац руководи ширим тумачењем појма групе који би обухватио и појам банде водећи рачуна о специфичности бића овог кривичног дела (иначе, банда је и друштвено-опаснији облик удруживања јер њени припадници деле исти систем вредности, лична приврженост је већа а хомогеност трајнија).

У погледу ст. 3, решења у кривичним законима република и покрајина су једнообразна, пошто се дотадашњи обавезни основ за ослобођење од казне претворио у факултативни. Једино је у КЗХ задржана првобитна концепција. Криминално-политички разлози оправдавају припадника групе или банде који открије злочиначко удружење пре него што је у његовом саставу или за њега извршио кривично дело. Разлози облигаторног ослобођења од казне били су у давању подстрека, без могућности неповољног обрта по припадника удружења, да прекине започету криминалну активност и да се определи, уколико код њега постоје дилеме у том правцу, на њено спречавање. Друштвена корисност одабира овакво решење: треба искључити кажњивост потенцијалног извршиоца тежих кривичних дела за мање тешко кривично дело, уколико он својом активном радњом учини битан допринос у сузбијању криминалитета те банде или групе.

Припадник злочиначког удружења добровољно одустаје од будућих кривичних дела које би могао да изврши (посматрамо припадност удружењу као припремну радњу), те се на овај начин може сматрати оправданим искључење његове кажњивости.

Криминална политика је по овом питању донекле заоштрена што се може видети по преовлађујућем ставу којим се усваја факултативно ослобођење од казне. Оваква солуција је оправдана са аспекта правичности и принципа индивидуализације кривичне санкције. Без обзира на личност припадника удружења, обавезно ослобођење се чини као нека врста противуслуге, има извесних подударности са сличном установом америчког права, донекле је страна нашем друштву и запоставља личност (посматра је као извор информација од вишег значаја), те представља неку врсту законске амнестије и обеснажује улогу суда. Обавезним ослобођењем од казне на личност припадника банде или групе, који их открије, не примењује се никакав третман, не предузимају се стварне мере за његову ресоцијализацију, не упушта се у анализу да ли је његов престанак криминалне активности дефинитиван или је то привремена одлука. Обавезно ослобођење од казне је и испољавање одређене немоћи апарата власти, јер значи одступање од општеусвојених мерила и начела. Јавном мињењу је такође тешко приближити појам такве правде која даје гаранتيју некажњивости и поред одређеног учиништва и кривичне одговорности.

С друге стране, уколико и прихватимо став који је сада преовладао, није немогуће да ће нам стварност вратити старо

решење пошто су сада гаранције некажњавања мање, а у свести припадника банде или групе сада се као подстицај откривању удружења предочава вероватноћа наместо раније извесности ослобођења.

(4) *Насилничко понашање чл. 182. КЗВ*

Основни облик кривичног дела насилничког понашања дат је у ст. 1. чл. 182. КЗВ. Учиниоца дела је лице које угрожава спокојство грађана или ремети јавни ред грубим врећањем или злостављањем другог, вршењем насиља према другоме, изазивањем туче или другим дрским или безобзирним понашањем, а ранији живот учиниоца указује на склоност ка оваквом понашању.

У односу на дело из чл. 292б КЗ под истим називом разлика се испољава само у посебном минимуму запрећене казне у ст. 2, који је у КЗВ повишен. Споран елемент код овог кривичног дела је својство субјекта, наиме захтев да ранији живот учиниоца указује на склоност за оваквим понашањем. Карактеристику овог кривичног дела чини то што представља колективно кривично дело из навике, пошто постоји наглашена субјективна компонента склоности ка устаљивању једног истог облика понашања (насилништва). Склоност ка оваквом понашању се углавном процењује преко спољашње манифестације склоности, преко испоњених ранијих поступака (кривичних дела или других асоцијалних поступака). Уколико се ова склоност није видно испоњила, тада се појављује проблем сигурног, дефинисаног утврђивања наведеног елемента.

КЗБХ и КЗЦГ не постављају захтев да „ранији живот учиниоца указује на склоност за овакво понашање”. КЗМ једну психолошку категорију „иживљавање” процењује преко околности дела кроз које се оно испољава и своди његово утврђивање у оквире датог случаја што олакшава закључивање и отклања различитост тумачења. КЗМ уводи одредбу „околности дела указују на иживљавање учиниоца”. Иживљавање би одређивали: садизам, тешко врећање личности и њеног достојанства, континуирано и растуће задирање и посезање за личношћу другог. КЗХ поставља алтернативно ова два показатеља и мерила „а околности извршења дјела или његов пријашњи живот указују на иживљавање учиниоца или на склоност за таквим понашањем”. Околности извршења дела могу бити разноврсне: бламажа јавног радника на месту где иступа, број присутних, начин извршења итд.

(5) *Надриписарство чл. 199. КЗВ*

Кривично дело надриписарства из чл. 199. КЗВ се појављује у односу на дело под истим називом из чл. 310. КЗ неизмењено и у погледу бића дела као и врсте и распона казне. Сви репуб-

лички и покрајински закони усвојили су ово решење изузимајући КЗБиХ који за постојање дела захтева као додатни услов и немање стручне спреме. На овај начин сужен је субјекат кривичног дела надриписарства, који, према осталим законима, може бити свако лице независно од тога да ли поседује стручну спремину или не. Ово кривично дело има карактер колективног кривичног дела из занимања и постоји када се лице неовлашћено и за награду бави пружањем правне помоћи.

Бављење указује на поновљено, вишеструко указивање било ког вида правне помоћи, у облику прибављања додатног прихода, независно од тога да ли лице има стручну спремину или не, уколико се врши неовлашћено (противно прописима који предвиђају облике и услове указивања правне помоћи). Уколико било који од елемената бића дела није присутан дело не постоји — правна помоћ се може указати неовлашћено и за награду уколико нема карактер бављења, или неовлашћено али без примања награде. Према КЗБиХ субјект кривичног дела надриписарства не може бити лице са прописаном стручном спремом. Предности наведене концепције надриписарства изражене у КЗБиХ састоје се у прихватању једне актуелне друштвене ситуације у којој се грађани обраћају за правну помоћ лицима неовлашћеним на њено пружање али стручно оспособљеним. Услед тога прихватљива је декриминализација кривичног дела надриписарства уколико је субјект лице које има одговарајућу стручну спремину.

Претпоставка да грађани познају правне прописе постаје фикција (због обиља тих прописа) а потреба за тражењем правне помоћи све наглашенија. Разлози су бројни:

Наша правна регулатива је изузетно динамична, а друштвени односи сложени. Правне норме некад прате, понекад заостају а некад антиципирају друштвене односе. Друштво које се налази у стању сазревања, изналажења свог све потпунијег идентитета, које разоткрива и афирмише своју суштину неминовно мора да има разноврсне, прилагодљиве, временски ограничене правне прописе. Грађани се, с друге стране, и сами јављају као творци самоуправних општих аката чија је претпоставка познавање читавог низа правних прописа. Међутим, заштити својих личних права грађани остварују кроз личну иницијативу и донекле стихијно, обраћањем за помоћ лицима за која сматрају или која јесу квалификована да је пруже. На овај начин грађани се упознају са садржином правних прописа и сагледавају нормативно уоквирење чињеничне ситуације у којој се налазе. Истовремено круг лица којима се могу обраћати за стручну помоћ је шири и ничим неограничен, а ова лица лакше и спремније указују ту помоћ уколико не подлежу кривичној одговорности.

Пружање правне помоћи је преко овлашћених лица (адвокатура) још увек скопчано са високим финансијским оптерећењем за странку.

Зато сматрамо да би требало прихватити солуцију дату у КЗБиХ пошто изједначавање лаика са лицем квалификованим за пружање правне помоћи представља извесно обезвређивање утрошеног рада и знања.

3. Кривична дела из групе кривичних дела против јавног реда и правног саобраћаја предвиђена кривичним законима других република и покрајина

Анализа разлика у новом кривичном законодавству република и покрајина није исцрпна али смо истакли неке од значајних разлика као и оне чије ће постојање у примени отворити извесне дилеме и питања. Сада ћемо изнети и одлике појединих кривичних дела предвиђених у групи кривичних дела против јавног реда и правног саобраћаја у кривичним законима других република и покрајине.

На основу чл. 2. ст. 2. КЗС на територији обе покрајине јединствено се примењују следећа кривична дела: а) кривично дело ометања верских обреда чл. 240. КЗС и б) кривично дело злоупотребе вере и цркве у политичке сврхе чл. 238. КЗС. Радни људи, народи и народности остварују своја суверена права у СР Србији *кад је то у њиховом заједничком интересу*. Републичким законом (дакле и путем КЗС у одговарајућим одредбама) се јединствено уређују ова права за целу територију Републике (материја на коју се односи је наведена у чл. 300. Устава Републике). У области односа уређених јединственим законом покрајине могу регулисати питања која нису уређена тим законом — дакле, не могу другачије прописивати дела која обухватају ову материју (чл. 293. ст. 2. Устава СР Србије). Ову област покрајине не могу самостално законодавно регулисати.

Кривично дело злоупотребе вере и цркве у политичке сврхе појављује се у истоветном облику у КЗС, КЗХ, КЗЦГ, КЗМ, КЗБиХ и КЗСлов. Разлике се јављају једино у КЗСлов. и КЗБиХ у називу. Ометање верских обреда из чл. 240. КЗС разликује се у односу на све остале републике које су заузеле јединствен став, једино КЗМ тражи противправно ометање.

Кривична дела која се појављују у групи кривичних дела против јавног реда и правног саобраћаја других република и покрајине, а која се не јављају у истој глави КЗВ, су следећа: 1. недопуштено вршење истраживачких радова и присвајање споменика културе чл. 202. КЗХ. Ово кривично дело постоји у КЗБиХ (кривична дела против имовине), КЗМ (кривична дела против споменика културе, архивског материјала и природне

реткости), а не постоји у КЗС, КЗВ, КЗК, КЗЦГ и КЗСлов. Дело се јавља у измењеном виду само у КЗМ. — 2. Оштећење, уништење и недопуштени извоз споменика културе и заштићених објеката природе чл. 201. КЗХ — дело се јавља у КЗБиХ у глави кривичних дела против имовине, у КЗСлов. у глави кривичних дела против друштвене и приватне имовине и у КЗМ у глави кривичних дела уперених против споменика културе, архивског материјала и природне реткости. Ово дело не постоји у КЗС, КЗВ, КЗК и КЗЦГ. Дело се јавља у измењеном виду у КЗБиХ (не предвиђа се један облик дела), у КЗСлов. (додат је нов став а само дело је измењено) и у КЗМ где се јавља шири објекат а изостављени су неки облици дела. — 3. Уништавање или прикривање архивске грађе чл. 203. КЗХ — ово дело постоји у кривичним законима свих социјалистичких република и покрајина сем у КЗС и КЗСлов. Дело је скоро исто (изузимајући казну) у КЗК, КЗБиХ, КЗЦГ и КЗВ. Кривично дело се јавља измењено у КЗМ и то у погледу назива: уништавање или прикривање необрађеног архивског материјала чл. 249. КЗМ, смисла дела (другачије одређен објекат радње) и у погледу казне. Ово кривично дело је предвиђено и у КЗВ у групи кривичних дела против друштвене имовине и имовине у својини грађана, док је у КЗМ предвиђено у групи кривичних дела против споменика културе, архивског материјала и природне реткости (у свим осталим републикама и покрајинама сврстано је у групу кривичних дела против имовине).

КЗС од 1. јула 1977. године прописује у групи кривичних дела против јавног реда и правног саобраћаја и кривично дело под називом неовлашћено поседовање и коришћење радио-станице у чл. 219. КЗС. Исто дело предвиђено је и у КЗК у чл. 189, док остале републике и покрајина не предвиђају ово кривично дело својим кривичним законима. Основни облик овог дела се односи на противправно поседовање радио-станице или на коришћење радио-станице без одобрења. Тежи облик дела постоји уколико је оно довело или могло довести до узнемирења грађана или угрожавања јавног реда или мира. Особито тежак случај постоји уколико су остварена обележја кривичног дела ширења лажних вести. Кривично дело неовлашћеног поседовања и коришћења радио-станице добија на значају због шире могућности коришћења средстава комуникација и њиховог утицаја на јавно мњење како у позитивном тако и у негативном смислу.

На основу изложеног може се запазити и даље изузетна хетерогеност решења датих у кривичним законима република и покрајина¹, различитост концепције, често заузимање дивергент-

¹ Кривична дела против јавног реда и правног саобраћаја предвиђена су у следећим главама нових кривичних закона република и покрајина: глава XIX КЗБиХ, у глави XVIII КЗМ, у глави XIX Кривична дела против јавног реда и мира и глави XVI Кривична дела против правног промета КЗСлов., у глави XX КЗС, у глави XVIII КЗХ, у глави XVIII КЗЦГ, у глави XIX КЗВ и у глави XIX КЗК.

них ставова, изузетно шаренило мањих разлика, термилошких поједностављења и другачијих схватања у систематизацији и претжности заштитних објеката.

Услед подељене законодавне надлежности у погледу групе кривичних дела против јавног реда и правног саобраћаја повећале су се тешкоће око груписања и евентуалног издвајања у нова поглавља, што ће на извешан начин и даље теоријски и логички чинити ову групу недоследном и вишеструком у односу на заштитни објекат.

Милорад-Мића Јандрић

УВИБАЈИ КАО ИЗВОР МАТЕРИЈАЛНИХ И ДРУГИХ ДОКАЗА

І ДЕО

Уводне напомене

Повод за обраду ове тематике је покушај да укажемо на сво богатство података материјалних и др. доказа од интереса за кривични поступак, који се могу утврдити радњама увибаја на месту извршења кривичног дела, као и на другим могућим местима која стоје у узрочној вези са извршеним кривичним делом и извршиоцем. Истовремено желимо да укажемо и на, по нашем мишљењу, веома битне предуслове за успешно прикупљање ових података у циљу идентификације извршиоца и његових саучесника и у ту сврху обезбеђење неспорних доказа.

Радње увибаја предузимају се на месту где је кривично дело извршено, тј. где је објект напада, са ужом локацијом и широм околином; на месту где је нађена жртва; на месту где су нађени одбачени предмети кривичног дела оруђа оружја, нађено или напуштено возило, као и сва друга места где се могу наћи трагови или неки предмети који стоје и који су у узрочној вези са извршеним кривичним делом и извршиоцем.

Увибај се може вршити и на лицу да би се утврдили евен-туални трагови на њему, његовој одећи, обући, а ако су у питању повреде, да се утврди на који начин и којим средствима су те повреде нанете.

И ако је на ову тему доста писано оно никада не губи у својој актуелности, јер криминалитет као друштвено негативни феномен није нека статичка појава, већ напротив, стално се мења у склопу свеопштих друштвених кретања и збивања. Оно је уколико значајније када се има у виду висок степен сталног кретања научно-техничких достигнућа и њихова примена и коришћење на пољу криминалистике.

Развој и стално усавршавање криминалистичко техничких инструмената пружају нам огромне могућности у прикупљању материјалних и других доказа. Отуда и потреба за сталним усавршавањем и осавремењавањем метода рада истраживања на месту криминалних догађаја. Наравно, то претпоставља, исто-

времено, и стално оспособљавање и усавршавање кадрова који раде на овим пословима, јер не треба никада изгубити из вида да се и извршиоци кривичних дела у својим криминалним делатностима, такође, служе свим научно-техничким достигнућима. Због тога, како рекоше Винтберг и Шавер „високој техници извршења кривичних дела треба супротставити висока техничка истраживања”.

У савременим условима развоја и примене научно техничких метода у истраживању и обезбеђењу доказа, погрешно је схватање да је стручно оспособљавање и усавршавање кадрова ствар само уже специјализованих органа и институција. Напротив, у нашем систему друштвене самозаштите оно има и далеко шири друштвени значај. Пре свега, познавањем могућности и примене научно техничких метода упућује како и на који начин поступити у одређеним безбедносним ситуацијама. На пример, како поступити у случајевима сазнања о извршеном крив. делу за које се гони по службеној дужности; како сачувати трагове и предмете крив. дела; како поступити, које мере и радње предузети ако је примећен извршилац крив. дела; којим путем најхитније обавестити надлежне органе гоњења итд. (у том смислу проиилазе дужности и обавезе инкриминисане у одредби чл. 148. ЗКП, а шире те дужности и обавезе утврђене су и донетим законима о основама система друштвене самозаштите Република и покрајина).

С обзиром на развој система друштвене самозаштите у правцу свеобухватног ангажовања свих друштвених снага на спречавању и сузбијању друштвено негативних појава и асоцијалних понашања, посебно је значајна спознаја примене научно техничких и др. метода у предузимању превентивних мера ради спречавања и сужавања простора криминалних деловања појединачна или група. Због тога је и потребно чинити сталне напоре на подизању безбедносне културе свих субјеката у друштву.

Посебно је то значајно за оспособљавање млађих кадрова и правника у условима нашег самоуправног система, будући да они треба, кроз свој позив, да буду једним делом и носиоци активности на подизању све опште безбедносне културе. Отуда у данашње време и није довољно познавање само кривичног права, кривичног поступка и осталих правних дисциплина. Од правника се тражи свестраније познавање свеукупних друштвених кретања из живота, а у склопу тога и шири спознаја о основама система друштвене самозаштите. А када је реч о оспособљавању кадрова за рад у правосудним органима, онда се, по нашем мишљењу, као императив намеће потреба упознавање са основним принципима примене научно техничких достигнућа у свим фазама кривичног поступка. Јер, да се подсетимо, још 1879. г. др Кутини и Флоријан писали су: „Никада не изоставимо да у свакој подесној прилици захтевамо да се у кривичном поступку примењују научне методе”, док Ничефоро вели: „Савремени криминалисти који одлично манипулишу са принципима кривичног законодавства и који су способни да до детаља примене формалности судске процедуре, неспособни су за

борбу са садашњим злочинцима, исто тако, као што су дивне колекције преисторијских оруђа неупотребљиве у индустријском животу двадесетог века". Па и данас када смо дубоко зашли у другу половину двадесетог века, мора се признати да изречене мисли ништа не губе у својој актуелности, већ напротив да и данас имају свој пуни садржај и смисао.

Познавање примене савремених научно техничких достигнућа у истраживању по конкретно извршеном крив. делу, није потребно ради тога да би сваки истражитељ у неком смислу постао вештак и вршио вештачење, то је ствар уже специјализованих стручњака, већ је то потребно, пре свега, због тога, да би тачно знали у којим случајевима могу да се користе код изналажења, и фиксирања трагова и предмета крив. дела на увиђајима и у кривичном поступку уопште; какви резултати се могу очекивати при вештачењу и на којим основама и принципима се то врши; каква питања и у којој форми могу се постављати вештацима, као и на која питања у данашњем њеном ступњу наука може да да одговор и са каквом сигурношћу; да критички процењују и примају налазе вештака, итд. Најзад од тога и зависи у којој мери ће знати да користе и цене прикупљене и утврђене материјалне и др. чињенице тј. доказе. Ово наглашавамо и због тога, јер сматрамо да је и то један од битних предислова за успешно вршење радњи на увиђајима у циљу прикупљања материјалних и др. доказа.

Када је реч о радњама увиђаја, пракса је и до сада на недвосмислен начин указала да је стручно и темељито извршен увиђај у највећем броју случајева био кључ за разјашњавање и најсложенијих криминалних догађаја. Преко чињеница утврђених на месту извршења крив. дела и др. могућим местима, све нити и сви путеви воде до извршиоца. Због тога истражитељи на увиђају, пре свега, морају поћи од чињенице да се извршилац као човек на месту извршења крив. дела креће, да својим кретањем и радњама, употребом средстава оруђа, оружја и др. врста помагала, врши одређене материјалне промене и оставља за собом трагове, као што их истовремено преузима на себе, своју одећу, обућу и на сва оруђа и помагала која је при томе користио. За успешно уочавање и утврђивање насталих материјалних промена, као и начин фиксирања трагова и предмета крив. дела, омогућује нам примена научно техничких метода и специјално, за те сврхе, усавршених инструмената које користи криминалистичка техника. Друга је ствар да ли су нам сви истражитељи који учествују у радњама увиђаја довољно стручно оспособљени да уоче и сагледају све настале материјалне промене, да их успешно фиксирају, стручно обраде и користе.

Радњама на увиђају не сме се прилазити формалистички, рутинерски и површно, што у пракси није баш тако редак случај. Увиђај је једна врста студије на лицу места и тој радњи се мора прилазити методично, темељито и крајње савесно. Јер, сваки пропуст или површност у радњама и утврђивању свих околности под којима је крив. дело извршено, затим пропусти

код утврђивања трагова и др. битних чињеница које стоје у узрочној вези са извршеним крив. делом и извршиоцем, могу у даљем раду на истраживању да имају изузетно велике нежељене потешкоће и последице. Пре свега то доводи до огромних напора поступајућих органа, великих материјалних трошкова, а понекад, што зависи од конкретно извршеног крив. дела, и одређене политичке импликације. Поред тога, ако се извршилац благовремено не открије и ухвати омогућује му се да и даље настави са вршењем крив. дела (мисли се на вишеструке повратнике). О тежини тих последица нека нам послуже следећи примери:

На подручју Бачке на свиреп начин извршено је убиство над једном женом. Поред овог убиства извршилац је до његовог откривања и хватања извршио још два убиства. Наиме у првом случају на месту извршења крив. дела нађене су веће количине трагова крви, трагови стопала и на једном нађеном поломљеном ножу, тј. на његовој дршци, нађени су трагови папиларних линија. Осумњичен је К. И. Приликом претресања стана нађена је једна врећа са већом количином крви на њој. Осумњичени се бранио да трагови крви на врећи потичу од клања свиња стављањем масноће на врећу. Није вршена анализа трагова нађених крви на тој врећи нити је вршено упоређење отисака папиларних линија осумњиченог са нађеним отисцима на поломљеном ножу, односно дршци на ножу, а није вршено ни упоређење трагова стопала обуће. После идентификације извршиоца у лицу К. И. накнадно је вршена ова анализа и упоређење, па је утврђено да на спорној и инкриминисаној нађеној врећи постоје трагови људске крви и да је у тој врећи осумњичени пренео крадене ствари од прве жртве. Такође су упоређени и отисци папиларних линија где је утврђена подударност са отисцима осумњиченог К. И. Обезбеђени су докази а и К. И је признао сва три злочина због чега је осуђен на најтежу казну која је и извршена.

У другом случају манифестована је површност у раду на увиђајима у случају убиства Егети Иштвана у једном селу северног дела Баната у САПВ. Леш покојника нађен је на салашу недалеко од села. Извршен је увиђај којом приликом је констатовано да је покојник извршио самоубиство пресецањем вратних крвних судова, описујући да је то извршио својом левом руком и да је услед излива веће количине крви наступила смрт. Нису нашли никакве трагове борбе, а врата су затечена закључана. За потврду самоубиства послужили су им и нађени медицински налази према којима је боловао од уремије, адонеме итд. У записнику о увиђају се констатује да се не искључује и природна смрт. Обдукција није вршена. Леш је сахрањен. Како је по овом случају од стране родбине пријављено да из одеће покојника недостаје око 1.000 дин., предузете су мере трагања за овим извршиоцем. Током истраге утврђено је да се у овом случају ради о убиству и да је убиство извршило

младб. С. Ј. који је прерушен у женску одећу дошао на салаш покојника и затекао га на спавању. Том приликом, задао му је неколико удараца са срчаницом од запрежних кола на којој је нађено трагова косе покојника, ткива и крви. Након нанетих удараца ради сигурности у извршењу дела послужио се и ножем и пререзао му површни део на врату. Извршена је ексхумација леша и утврђено је постојање фрактуре лобање и повреда нанета ножем, јер обдукција при увиђају није вршена. Прибављени су докази и за ово дело С. Ј. је осуђен на временску казну.

Оба наведена случаја на несумњив начин потврђују нашу констатацију да се радњама увиђаја мора прилазити темељито, методично, крајње савесно и посебно наглашавамо стручно.

Треба такође нагласити да је за успешан ток увиђаја значајно да се истражитељи не понесу паником изазваном услед тежине криминалног догађаја и код већих хаварија, итд. Они морају хладнокрвно и у свим случајевима да владају ситуацијом и да предузму све оне потребне мере које одређена ситуација намеће.

За успешно вођење поступка у свим његовим фазама, где год је то могуће, потребно је извршити непосредно чулно опажање и упознати се са свим битним околностима и чињеницама које су у узрочној вези са извршеним крив. делом и извршиоцем. То је посебно значајно за истражитеље који непосредно воде истрагу. Пре свега, то им омогућује правилно праћење и контролу исказа сведока, вештака, окривљеног и др. учесника у поступку, у односу на место, положај утврђених и фиксираних чињеница на увиђају. Код сложенијих и тежих крив. дела то, по нашем мишљењу треба да чине и судије који воде главни претрес. Фото документација, без обзира на квалитет и значај, још увек не може и не могу да дочарају оно што се непосредно својим чулима утврди и да обухвате све оно што суд сматра релевантним за успешан исход поступка.

Сигурно је да овакво поступање даје далеко мање простора и могућности заблуда у кривичној ствари, а последице заблуда могу бити веома тешке, кобне, јер је у питању човек, било да се невино лице осуди или да извршилац избегне заслужену казну.

Наравно да је за успешно вршење увиђаја и утврђивање трагова и др. чињеница од интереса за поступак, потребно створити и низ других предуслова на које желимо укратко да укажемо.

Организација органа који врше увиђај

За успешан рад органа надлежних за вршење увиђаја, а то су истражне судије, и органи унутрашњих послова, (члан 238. и 154. ст. 2. ЗКП) веома је важно обезбедити што бољу, бржу и потпунију информисаност о криминалним догађајима.

Да би се то постигло ови органи морају бити организационо и функционално тако постављени да се континуирано, тј. дању и ноћу обезбеди могућност пријема обавештења и хитан излазак на лице места по сазнању за криминални догађај.

Хитност изласка на лице места ради вршења увиђаја и обезбеђења места криминалног догађаја, битан је предуслов за успех увиђаја у прикупљању материјалних и др. доказа. Јер, што је краћи размак времена од момента када се догађај десио, до изласка на лице места, смањује се могућност да се лице места измени, оштете или униште трагови и предмети крив. дела, итд. У том циљу нарочито хитно морају на лице места да изађу милиционери ради предузимања мера у циљу обезбеђења лица места. Потребно је да их буде више, да би са успехом могли извршити обезбеђење лица места и извршити друге радње на увиђају, што све зависи од тежине и сложености конкретно извршеног крив. дела.

Задачи при обезбеђењу места криминалног догађаја

Дужност милиционера на лицу места је да предузму мере да се укаже помоћ повређенима, уколико их има, да обележе ужу и ширу околину и на том простору спрече кретање непозваним особама (чл. 151. ст. 2. ЗКП), да спрече могућност уништења трагова и предмета крив. дела, а ако су у питању временске непогоде да покрију видљиве трагове и обезбеде од уништења, да прикупе информације да ли је било очевидаца или лица која су нешто чула, осетила и сл., да утврде да ли је неко пре њих био на лицу места, посебно уже локације где је објекат напада, жртва и сл. и ако је био, поводом чега и да ли је и какве трагове за собом оставило то лице (у пракси су познати случајеви да се и сам извршилац враћа на лице места било да је заборавио неку ствар или предмет или из психопатских побуда, и сл.).

Код хитног изласка на лице места понекад се затекну и сами извршиоци. Случај у Н. Саду где је Гавриловић Димитрије зв. „Гавра” затечен у проваљеној трафици при крађи, која је извршена ноћу 15/16. 6. 1977. г. Нажалост, ово се кобно завршило за милиционере који су га затекли, Мијатовића и Поповића. Обојица су погинула. Убио их је Гавриловић. За ово дело је осуђен на најтежу казну и казна је извршена.

Ако је било сведока очевидаца који су видели догађај, или су нешто чули, осетили и сл., потребно је од њих понаособ одмах узети кратке изјаве. При томе потребно је тачно означити места где су се ова лица налазила у моменту посматрања догађаја, тј. са кога су видели, чули, осетили и сл. Ако је било више таквих лица, потребно их је развојити и одвојено узети изјаве да не би једно другом наметали своју визију догађаја. Када изјаве узимају милиционери, поступиће у смислу одредбе чл. 151. ст. 2. ЗКП, тј. сачиниће записничку изјаву или службену

белешку, а изјаве се могу снимити и на магнетофонској траци (чл. 151. у вези чл. 87. ЗКП). Међутим, пракса је и до сада у бројним примерима указала на велику предност и значај да се искази сведока узму и саслушају у процесној форми још за време радњи увиђаја или непосредно после тога.

Наиме, с једне стране, предност је у томе што су сведоку сва збивања још у свежем сећању и мања је могућност модификације догађаја у сопственој машти, смањује се могућност наметања му визије догађаја од стране других лица очевидаца (ако их је било више), утицај окривљеног, његове родбине, саучесника, оштећеног и др. заинтересованих лица. С друге стране, записничко саслушање сведок потписује (чл. 80. ст. 2. ЗКП) и за тачност исказа одговара (чл. 231. ЗКП и чл. 297. ст. 3. ЗКП).

Код лица слабијег памћења што време више одмиче све више бледи слика о догађају, а тиме понекад и несвесно удаљавање од истине. Поред тога, такође, треба имати у виду да што време више одмиче и код сведока се јавља размишљање о евентуалним последицама, а нису ретки случајеви и да се код одређеног броја сведока испољава страх од освете окривљеног, његове родбине, саучесника, страх да ће бити изложен непријатностима при саслушању у току поступка и на главном претресу, а код појединаца се јавља и одбојност према средствима јавног информисања са главних претреса итд. Све то утиче да један број сведока избегава и не жели да се уопште јави као сведок. Због свега тога и треба, у свим могућим случајевима, још на лицу места одмах узети изјаве од сведока и тиме у знатној мери све то избећи (овде је реч о предностима при узимању исказа очевидаца на лицу места, а обавеза и дужност сведочења произилазе из одредбе чл. 225. ст. 3. ЗКП).

Саслушање сведока на увиђајима

Будући да је реч о доказима који се могу утврдити увиђајем на месту извршења крив. дела, није нам намера да свеобухватно и до детаља разрађујемо тактику и методик у саслушања сведока, јер то изискује далеко комплетнију обраду. Стога ћемо наша излагања о саслушању сведока свести само на то да укажемо, по нашем мишљењу на оне најзначајније и битне елементе и компоненте везане за сведока и његов исказ, о којима се у сваком конкретном случају мора водити рачуна код истраживања и обраде криминалног догађаја.

Познато је да је код појединих лица различита моћ запажања, памћења и репродуковања запажених догађаја и збивања. Човек види, чује или осећа онолико колико је својим чулима и психички био усредсређен на одређена збивања и догађај у његовој непосредној близини или околини. Ову констатацију лако ћемо проверити из личног искуства и живота. На пример, били смо присутни на неком предавању, где је предавач изла-

гао неку тематику. Међутим, у својим мислима били смо далеко од свега тога и психички смо били одсутни. Или смо, на пример, механички читали неку књигу, гледали филм, телевизијски програм итд. И ако би требало да репродукујемо део или целину од свега што смо слушали, читали, гледали итд., сигурно је да то не би били у стању. Отуда француски криминалиста Бертон каже: „Човек види оно што посматра, а посматра само оно што је већ у његовој свести”.

Стога је за утврђивање истине битно да се код исказа сведока у сваком конкретном случају утврди телесно и душевно стање и колико је сведок био присутан у посматрању одређеног криминалног догађаја, тј. колико је својом психом и својим чулима био усредсређен на такав догађај.

У пракси се често јављају случајеви да многе појединости које су од посебног значаја за истрагу, за неко лице које се јавља као сведок, нису биле ниоткаквог интереса у тренутку када их је посматрао и једноставно им није поклањао никакву пажњу. У најбољем случају о њима има врло слабу представу.

Поред тога треба имати у виду да ниска интелигенција, недостатак образовања, болест и сл. такође могу да сведока доведу, да и поред настојања и добре воље да до детаља изложе и кажу истину и незнајући могу да пруже нетачне податке о одређеним збивањима од интереса за кривични поступак.

Код посматрања одређених збивања код сведока се јављају и присутна су три различита елемента. Сведок види збивање, урезује га у своје памћење и изражава га (Локар). Сагласно томе сведочења би се могла поделити у три фазе.

1. Опажање одређених збивања и догађаја;
2. Учвршћивање у разуму — мозгу посматраног збивања, при чему учествује маса асоцијације мисли и лично расуђивање;
3. Моћ репродуковања у усменом или писменом излагању запажених и упамћених података о посматраном збивању и догађају.

У пракси а и у неким теоретским излагањима присутна је класификација сведока према узрасту и то:

Малолетници

Наша искуства указују да су деца најпоузданији сведоци. Наиме, код деце је нарочито изражена заинтересованост и радозналост кад су у питању криминални догађаји. У таквим случајевима деца просто упијају сваки детаљ, сваку радњу у збивању криминалног догађаја. Деца нису оптерећена страхом од заинтересованих лица у поступку, освети окривљеног, његове родбине, саучесника, општењених и др. сведока итд. Нису оптерећена егзистенционим питањима, да ће изгубити радно место и сл. Но, с друге стране, прети опасност код појединаца да желе да управо они буду централне личности од којих зависи

разрешавање догађаја. Тада је код њих испољена маштовитост у измишљању и удаљавању од истине. У том циљу нек нам послужи следећи пример:

У Новом Саду, испред „Јодне бање”, један човек је услед излива крви у мозак пао на улици. При паду ударио је у камени ивичњак и задобио фрактуру лобање. Догађај је посматрало три лица међу којима и један лекар, који је настрадалом настојао да одмах пружи помоћ. У међувремену на лице места приспели су истражитељи. Ту се нашао и један дечак у окупљеним радозналцима који уопште није видео догађај. Када је један од истражитеља упитао ко је видео догађај, дечак се јавио да је он био очевидац. Изјавио је да су три младића са бициклом изашла из правца парка. Били су наоружани тољагама и према овом малишану један од њих је са леђа ударио у потиљак унесрећеног, а потом су сва тројица младића сели на бицикле и удаљили се. Наравно ово су побила остала три пунолетна грађанина који су били непосредни очевици овог догађаја, а и обдукцијом је на несумњив начин утврђен узрок смрти.

Упитан касније зашто је пружио нетачне податке младб. И. Ј. је изјавио да је одједном он постао централна личност око кога су се сви окупили и он је сматрао, да би на неки начин међу својим вршњацима подигао свој углед, измислио је и описао догађај.

Пунолетне особе

Код пунолетних особа, код једног дела, јавља се одбојност и избегавање сведочења. Испољава се страх од освете окривљеног, његове родбине, саучесника и других заинтересованих лица у поступку. Врло често присутан је и страх од непријатности којима се излажу при сведочењу на главном претресу. Према једној интерној анкети од 100 анкетираних сведока, 72 су изјавила да се врло нелагодно осећају на главном претресу због бројних питања странака у поступку, а понекад, по њима, нелагодније се осећају од самог оптуженог.

Старије особе

Код особа у поодмаклим годинама јављају се одређене психо-физичке промене. Степен и карактер тих промена је индивидуалан. Те се промене одражавају и на способност опажања, памћења и репродуковања запажених детаља и збивања о криминалном догађају.

У процесу старења и психо-физичких промена код једног дела оваквих особа јавља се слабење вида, слуха и осталих чула. Код њих је далеко израженија преокупација сопственим бригама и проблемима, тако да их спољна збивања и догађаји

мање интересују. Повољиви су и сугестивни, што све зависи од конкретног случаја и личног здравственог стања и способности сваког сведока понаособ.

О свему томе при узимању исказа од ове категорије сведока мора се строго водити рачуна.

Важно је код испитивања сведока утврдити тачно место и положај у коме се налазио у моменту посматрања криминалног догађаја. То омогућује проверу исказа сведока да ли је са тог места могао видети, чути, осетити и сл.

За успешно саслушавање сведока и утврђивање свих битних и релевантних чињеница и елемената везаних за личности сведока, потребно је без сумње вишегодишње искуство, одређен ниво стручног знања, познавање основа психологије исказа и нарочито прилагођавање вештине поступања према личности сведока итд. Треба истаћи да се у пракси јављају и умишљајно лажна сведочења у корист једне или друге странке у поступку. У таквим случајевима код оцене вредности исказа сведока, грешке су увек могуће. Због тога је и потребно, где год је то могуће, обезбедити материјалне доказе и исказе сведока проверавати према материјалним чињеницама.

Сигурно да је најидеалнија комбинација доказног материјала када се у једној ствари материјални докази доведу у логичну везу са исказима сведока и искази сведока поткрепе и провере са материјалним доказима и чињеницама.

Правни основ за вршење увиђаја и појам увиђаја

Општи правни основ за вршење увиђаја дат је у одредби члана 238. ЗКП. Овлашћења органа унутрашњих послова, у погледу вршења увиђаја, произилазе из одредбе члана 154. ст. 2. ЗКП-а. Поред тога у одредби члана 330. ЗКП-а говори се о вршењу увиђаја ван главног претреса.

Овде смо навели само основне одредбе које говоре о предузимању радњи увиђаја, не упуштајући се шире у тумачење свих одредби ЗКП, које су везане за ову радњу. Наше излагање везано је више за практично поступање о могућностима прикупљања материјалних и других доказа на увиђају и стога ћемо се ограничити само на ове основне одредбе које говоре о радњама увиђаја.

Закон о кривичном поступку не даје одговор на питање шта је увиђај, већ даје само правни основ када се увиђај може предузети.

У пракси се јављају случајеви да се између истражних судија и органа унутрашњих послова договором утврде по којим кривичним делима ће увиђај вршити истражни судија, односно органи унутрашњих послова. То је погрешно. У ЗКП-у у одредби члана 154. ст. 2. стоји: „Ако истражни судија није у могућности да одмах изађе на лице места, органи унутрашњих

послова могу и сами извршити увиђај и потребна вештачења, осим обдукције и ексхумације леша. Ако истражни судија стигне на лице места у року вршења увиђаја, он може преузети вршење ових радњи. О свему што је предузето биће обавештен јавни тужилац”.

Из овога јасно произилази да је пракса неких судова и органа унутрашњих послова о подели вршења увиђаја незаконита.

У погледу дефиниције појма увиђај постоје извесне разлике. У основи гледано сматрамо да суштинских разлика и нема. Увиђај је, по нама, хитна кривична процесна и криминалистичка радња, која се предузима када је за утврђивање правно релевантних чињеница и разјашњавање битних околности које су од значаја за разрешавање одређеног конкретног крив. дела, потребно непосредно чулно опажање. У радњама увиђаја користе се сва чула, зависно које околности се желе утврдити.

На значај хитног изласка на лице места указали смо у поглављу код обезбеђења места криминалног догађаја. Истакли смо да је то неопходно ради тога да би се обезбедило аутентично стање на лицу места како је извршилац за собом оставио. То значи да се сачувају сви трагови и друге битне околности у непромењеном стању, да се не одштете или униште трагови и предмети крив. дела и из тих разлога сматрамо да у дефиницији, односно појму увиђаја треба нагласити и истаћи хитност.

Кривично процесни значај радњи на увиђају везан је за одредбу чл. 238, 154, 155, 156, 240. и 330. ЗКП, којима се утврђује предузимање ове радње надлежности, начин поступања и формалности које морају бити заступљене.

Док, криминалистичким радњама се разрађују и утврђују методи поступања у изналагању, фиксирању и тумачењу трагова и предмета крив. дела.

Циљ увиђаја

Бројна су питања на која радњама на увиђају треба да се да одговор. Свакако то првенствено зависи од врсте конкретно извршеног крив. дела, његове тежине и сложености. Битно је да се пре предузимања радњи на увиђају тачно утврди редослед питања и исто тако редослед радњи којим редом ће се извести, да би се на свако постављено питање, на стручни и убедљив начин добио одговор. Практика и теорија израдиле су и утврдиле главна и заједничка питања која се постављају и на која се тражи одговор, код скоро свих врста крив. дела. У нашем излагању настојаћемо управо да укажемо на та питања.

Шта се десило?

На ово питање тражи се одговор да ли одређени криминални догађај има обележја крив. дела инкримисана у кривичном Закону, односно да ли постоје основи сумње да се ради о крив. делу. Овде и није битно да се строго утврди квалификација крив. дела, што је ствар суда на главном претресу. Међутим, сваки догађај не мора да има и обележја крив. дела. На пример, самоубиство, нађени леш, за који се не зна узрок смрти, задесна смрт, итд. Али се у свим тим случајевима мора поступати по правилима криминалистике, као да се ради о крив. делу, тј. све дотле док се поуздано не утврди да нема елемената који упућују на основ сумње да је посреди крив. дело и све дотле док се путем сигурних и неспорних доказа не утврди нешто друго, јер у противном то може да има веома нежељене последице. Пре свега да се иза тога крије злочин убиства или пак да се ради о некој фингираној провалној крађи или разбојништву и томе сл. У том циљу могу да нам послуже следећа два примера:

Ноћу 22. 9. 1957. г. у једном селу јужног Баната Б. Б. са својим љубавником И. Ј. задавили су, а потом обесили о дрво испред зграде Ј. А., њеног мужа. Разлог овог убиства је обезбеђење могућности одржавања интимних односа, а касније и склапање брака. То су и учинили. Увиђај је извршен и том приликом је констатовано да на лешу покојника постоје површне повреде у пределу лица и врата. Извршена је обдукција. Констатовано је да се не дозвољава искључење убиства, а да су повреде на врату и на лицу могле настати и при самоубиству, тј. самоубилачком вешању. И поред јавног поговарања о сумњи да је по среди убиство, прихваћена је од стране органа гоњења ова друга констатација лекара да се највероватније ради о самоубиству. Након десет година, тј. 1967. г. Божика је изјавила да је И. Ј. и њу покушао да убије. Обоје су признали убиство Ј. А. и за то су и осуђени.

Други случај је где је пријављена разбојничка крађа, која је врло вешто фингирана. Наиме, у селу Привина Глава недалеко од Шида Д. А. пријавио је разбојничку крађу. Том приликом изјавио је да су код њега у приземном стану НН извршиоци разбили прозор и ушли у спаваћу собу. Пошто је са породицом спавао у другој соби када је чуо лупку пошао је у ту собу. Када је отворио врата неко од НН извршиоца је пуцао из пиштоља и ранио га у леву руку у пределу надлактице. Вратио се у другу просторију по ловачку пушку и испред зграде испалио два хица у ваздух, да би узбудио суседе и заплашио извршиоце. Извршиоци су по његовој изјави однели око пет милиона старих динара. Сутрадан затражио је лекарску помоћ. Извршен је увиђај и приликом увиђаја нађени су отисци утиснути од извијача — шрафцигера на свеже обојеном довртку

прозора. Поред тога, нађен је и испаљен пројектил којим је лакше рањен Д. А. Од оштећеног је затражен његов извијач. Реконструишући положај и правац пуцња никако није одговарао приказаном стању оштећеног. У спаваћој соби где је наводно извршена разбојничка крађа затечене су разбацане многе ствари одеће и постелине, што је све неуобичајено код ове врсте деликата. Све то је изазвало сумњу о постојању кривичног дела. Прегледом полупаних парчади стакла разбијеног прозорског окна, утврђено је да су полупани са унутарње стране. Упоредом извијача — шрафцигера оштећеног са отиском у довртку свеже обојеног прозора кроз који су наводно извршиоци ушли, утврђено је да се димензије овог извијача потпуно уклапају у нађени утисак на овом довртку. На извијачу је нађена и боја од обојеног довртка. У међувремену пронађено је више раније испаљених пројектила и чаура. Ове чауре и пројектили упоређени су са испаљеним зрном у оштећеног. Вештачењем је утврђено да су потпуно идентични и да су испаљени из истог ватреног оружја. Све ове и др. чињенице предочене су Д. А. Након тога, признао је да је ово дело фингирао и лажно пријавио. Мотив је био да је претходно осигурао имовину и желео да наплати полису осигурања. То је чинио у договору са једним од лица запосленим у ОЗ-у. Утврђено је да су и раније заједнички наплаћивали полисе осигурања по лажном пријављивању угинућа стоке (случај је опширније обрађен у часопису бр. 1 „Безбедност“ од 1967. од стране аутора).

Изложени примери на убедљив начин указују на сву неопходност темељитог и савесног рада на увиђају, јер као што се види сваки пропуст може да има веома тешке и нежељене последице.

Време извршења

Напори истражитеља морају се усредсредити да се што прецизније утврди време извршења крив. дела. Евентуални распони у толеранцији спорног временског интервала треба да буду што мањи и што више ближи стварно оном критичном времену када је крив. дело и извршено. Ово је за органе гоњења изузетно значајно пре свега због утврђивања алибија извршиоца крив. дела и др. провера везаних за извршиоце.

Савремена средства комуникације омогућују извршиоцима веома брзо удаљавање са лица места, те би пропусти у том смислу веома отежали утврђивање присуства извршиоца на месту извршења крив. дела.

Утврђивање алибија врши се по правилима криминалистике. Том послу се мора стручно и темељито прилазити, да се не би ниједан значајан детаљ пропустио или измакао пажњи истражитеља.

Са аспекта кривично-процесног права утврђивање времена извршења крив. дела је од значаја за крив. одговорност, тј. да ли се ради о малолетном или пунолетном извршиоцу. Док са аспекта кривично-материјалног права то има значај за одређивање рока застаривања кривичног гоњења.

Место извршења кривичног дела

Утврђивање места извршења крив. дела, такође, има веома велики значај. Пракса је богата примерима да не мора увек бити и место извршења крив. дела где је, рецимо, нађен леш.

Бројни су случајеви убиства, а потом бацање жртве у реке, језера, бунаре, преношење у шуме, укопавање у подруме и др. врсте скровишта.

Случај убиства Тиосава Јанковића, таксисте из Београда, кога су убили Гутић и Лисовац, а потом пренели у чортановачки атар и бацили у бунар.

У Сиригу је жена убила мужа, а потом га запрежним колима пренела на железничку пругу и поставила на шине да би приказала да је по среди самоубиство или задесна смрт. Или преношење касе у поља где се врши обијање, итд.

О свему томе истражитељи морају да воде рачуна да би се утврдило право стање и место где је крив. дело и извршено. Место извршења крив. дела одређује и надлежност органа гоњења. Али, оно може да укаже и на низ за истрагу врло значајних питања, тј. да ли је извршилац познавао околности и прилике на месту извршења крив. дела, или је на то место приспео услед других разних околности из којих се може закључити да је познавао то место.

У највећем броју случајева извршиоци крив. дела претходно изуче објекат напада или преко својих саучесника добију детаљна обавештења о техничким и физичким обезбеђењима објекта напада, распореду просторија, осигурања истих и др. подацима од интереса за извршиоца. Због тога је значајно да се утврди којим путем је извршилац дошао до објекта напада, да ли је при томе било лутања или пак смишљеног довођења у заблуду истражитеља.

Поред тога, треба утврдити и какве су временске прилике биле у време извршења крив. дела (тамна ноћ, киша, снег, олује и сл.).

Начин извршења и употреба средстава

Велики значај за истражитеље је да се утврди начин извршења крив. дела, тј. MOS (modus operandi sistem), посебно када је извршилац непознат.

При извршењу крив. дела у већини случајева то упућује на професију извршиоца. Познато је да ће бравари и лица ме-

талне струке далеко лакше израдити специјалне кључеве за отварање брава и др. метални обичајки алат који извршиоци користе при проваљивању, него рецимо лица других професија. Извршиоци грађевинске струке лакше се опредељују при проваљивању прокопавањем зида, таваница, крова и сл., јер им је познат систем градње објеката. Извршиоци из редова професије стаклорезаца резаће стакла при проваљивању. Употреба грубог оруђа ћускија, полуга и др. врсте сличног оруђа указује на грубост тих лица који најчешће немају специјализације из одређених професија. Фалсификати и израда лажног металног новца више је приступачна особама које у својој струци рукују са одређеним легурама. Употреба експлозивних материја указује на оспособљеност лица за руковање таквим материјама, итд, и томе слично.

Наравно да од сваког правила има и изузетака, то је и овде случај. Међутим, утврђивање употребе средстава при извршењу крив. дела, начин извршења упућују на одређени начин на оријентацију трагања органа гоњења из којих редова професија треба трагати за извршиоцима, с обзиром на извесни степен професионализације и специјализације извршилаца за вршење одређених врста крив. дела.

У савременим криминалистичким регистрацијама воде се и специјалне MOS евиденције, према начину извршења, употребљеним средствима, објекту напада, времену напада, начину растурања тражених ствари и предмета, итд.

Све то треба да омогући успешнију борбу на спречавању и сузбијању криминалитета.

Трагови

Свакако да је један од најзначајнијих циљева увиђаја да се открију и утврде све материјалне промене које су настале кретањем и радњама извршиоца, употреби средстава (оруђа, оружја, возила, и сл.), при извршењу крив. дела. То значи да је потребно мисаоном реконструкцијом окретања и радњама извршиоца крив. дела, детаљно и темељито претражити сваки ужи и шири простор, предмет, покретан или непокретан, који се доводи у узрочну везу са извршиоцем и извршеним крив. делом. Често на око безначајна ствар може бити од пресудног значаја за расветљавање и идентификацију извршиоца крив. дела. У том циљу нека нам послужи пример из праксе:

У Сланкамену, у трговинској продавници, извршена је провална крађа. Извршиоци су до објекта напада дошли краденим аутомобилом, који су при бекству са лица места услед квара напустили на око један километар од објекта напада. Приликом увиђаја испред продавнице је нађено, између осталих трагова, и парче преломљеног дугмета. У напуштеном возилу нађено је једно парче поцепане хартије. У горњем углу овог парчета

хартије био је видљив број 936, а испод њега натпис Земун. Провером је утврђено да је под овим бројем донето решење о заснивању радног односа у својству ученика у привреди млаб. В. И. из Земунa.

На његовом сакоу нађено је преломљено дугме које је одговарало у целини парчету преломљеног дугмета нађеног на лицу места. До прелома дугмета дошло је приликом изношења крадених ствари из продавнице. Уз млаб. В. И. откривени су и остали малолетни саучесници.

Сличних примера у пракси је било и више.

Врсте трагова могу бити веома бројне и разнолике, што, често зависи од врсте конкретно извршеног крив. дела.

Начину и методима изналажења, фиксирања и тумачења трагова и предмета крив. дела бави се трасологија, тј. наука о траговима. У основи то треба да знају сви истражитељи који учествују у радњама вршења увиђаја.

Трагове можемо груписати према пореклу њиховог настанка, према начину како су настали и њиховој природи и на трагове према значају за расветљавање крив. дела и разјашњавање околности под којима је крив. дело извршено.

Према пореклу настанка трагова можемо их груписати на:

— *трагове људског порекла*; у које спадају отисци папирних линија, трагови стопала, ноктију, зуба, крви, длака и људских излучевина (испљувак, сперма, урин, измет, итд.);

— *трагове животињског порекла*; трагови ногу, длака, перја, крљушти, излучевина, итд.;

— *трагове биљног порекла*: поленов прах, семе, плод, лишће, влакна, зеленило, цветови разних биљака и житарица, лишћеви, маховине и сл.;

— *трагове предмета коришћених при извршењу крив. дела*: ватрена и хладна оружја, разна оруђа која могу бити ћускије, полуге, длета, извијачи, специјални обичајски алат, возила и сл.;

— *трагове дејства силе*: гаражни, опекотине, остаци експлозивних материја, трагови електричног удара и сл.;

— *остале врсте трагова*: опушци цигарета, трагови дувана, прашина, земља, блато, брашно, метални опипци, боја, лак, ситна парчад стакла, мрље од свећа, туткала, парчад хартије и сл.

Према природи и начину настанка групишемо их на видљиве и невидљиве, површинске и рељефне, тј. удубљене, макро и микро трагове.

Видљиви трагови се запажају голим оком и за њихово опажање не користимо никаква специјална помагала, то могу бити разни утиснути или обојени трагови и сл.

Невидљиве трагове проналазимо, уочавамо и изазивамо помоћу специјалних за те сврхе конструисаних техничких помагала (прашкови за изазивање отисака, употреба невидљивих зрака, ултравиолетних, инфрацрвених, рентгенских зрака, микроскопа и сл.).

Површински трагови су дводимензионални и најчешће остају на тврдим површинама (на поду, асфалту, плочама, стаклу и сл.).

Релефни, тј. удубљени трагови су тродимензионални и остају најчешће у меким пластичним подлогама (учвршћен у блату, влажном снегу, влажном песку, растреситом земљишту и сл.).

Макро трагови су знатно већи и по количини и по димензији, док су *микро трагови* микроскопски ситни и голим оком невидљиви.

Обзиром на све већи значај коришћења микро трагова на пољу криминалистике на њима ћемо се опширније задржати.

Обради микро трагова у криминалистичкој пракси последњих година придаје се све већи значај. То је резултат, пре свега, великих успеха у развоју науке и технике и у усавршавању физико-хемијских и др. метода које се са успехом користе код проналажења, фиксирања и научне обраде и тумачења микро трагова. Истовремено, то нам омогућује да се на неспоран начин утврди њихов састав, порекло и узајамно узрочно условљена веза. С друге стране то је због снаге убедљивости и реалне доказне вредности које нам пружају микро трагови.

Штогод су трагови ситнији и невидљивији извршиоци кривичног дела су мање у могућности да их униште, и утолико им је њихова доказна вредност већа. Док о осталим траговима нарочито професионализовани и вишеструки повратници, извршиоци крив. дела, воде рачуна да их одстране и униште, дотле када су у питању микро трагови, то је сасвим извесно знатно отежано и немогуће, а микро трагови морају да остану, како на месту извршења крив. дела, тако и на извршиоцу, његовој одећи, обући, оруђу итд. Отуда, на увиђајима изналажењу микро трагова морамо посветити највећу могућу пажњу. Наиме, због природе микро трагова, у криминалистичкој пракси много је тежи проблем њиховог проналажења и обезбеђења, него проблем њиховог тумачења. Јер, када су једном пронађени и фиксирани, онда ће уз специјалну стручну оспособљеност кадрова уз савремено опремљене криминалистичке лабораторије, бити у стању да из њих извучу све информације које они могу да пруже.

Међутим, због њихове многобројности, велике разноликости и невидљивости, често долази до њиховог уништења, од непозваних особа и недовољно стручних лица која учествују на увиђају. Због тога је потребна максимална опрезност при вршењу радњи увиђаја.

Предност микро трагова лежи у томе што они повезују извршиоца крив. дела са местом извршења. Та повезаност може се наћи свугде на линији његовог доласка, боравка, кретања и радњи на месту извршења крив. дела и одласка са лица места. Она се заснива на закону повезаности и међусобне зависности и појаве. Свака чињеница је повезана са другим појавама, од којих су једне узрок, а друге последица, док су треће са њима

у временском и просторном односу. Свака појава у својој околини оставља трагове или отиске о догађају што пружа могућност да се путем тих трагова разјасни догађај из прошлости.

Основу теорије о контактним траговима развио је „Локар“, а она би укратко гласила: када два предмета ступе у додир — контакт, мора доћи до преноса материја с једне на другу. Зато се микро трагови називају још и водећим криминалистичко техничким елементом.

Они настају на објекту или субјекту који је активан и додирује други објект или на пасивном додирнутом објекту. Због тога су контактни трагови пресудни за утврђивање постојања крив. дела и извршиоца.

Ради успешнијег откривања микро трагова треба узимати у обзир све реалне могућности и облике контакта и преношења трагова између учиниоца крив. дела и места извршења других лица и нападнутог објекта крив. дела.

Контактни трагови настају обично и у највећем броју случајева преношења:

1. од учиниоца на месту извршења дела,
од учиниоца на друго лице места;
2. од места извршења на учиниоца,
од других лица на учиниоце;
3. од нападнутог објекта или оштећеног лица на месту извршења крив. дела,
од оштећеног или нападнутог објекта на друго лице места;
4. од учиниоца на оштећеног;
5. од оштећеног на учиниоца;
6. од средстава извршења дела на учиниоца,
од учиниоца на средства извршења дела;
7. од средства извршења на оштећеног,
од оштећеног на средство извршења дела;
8. од средства извршења на место извршења,
од места извршења на средство извршења;
9. од средства извршења на друго лице места,
од другог лица места на средство извршења.

У свим овим констелацијама микро трагови доказују да су два објекта била у контакту без обзира колико далеко се налазе један од другог.

До откривања и изналажења микро трагова долази се правилном мисаоном реконструкцијом о кретању и радњама извршиоца крив. дела, коришћењем средстава извршења крив. дела, додиром са оштећеним или жртвом и другим предметима на објекту напада. Фиксирање откривених и пронађених микро трагова врше посебно оштрочена лица, најчешће криминалистички техничари, уз примену одговарајућих инструмената, физико-хемијским и др. методама.

Микро трагове треба фиксирати на увиђају, а тек касније разматрати релевантност веза на линији траг — крив. дело — извршилац.

Због тога микро трагови треба да буду обезбеђени и фиксирани у оном стању у каквом су затечени на месту извршења крив. дела по могућству заједно са носиоцима трага. У противном постоји опасност од неприметног мењања микро трага.

Немогуће је набројати све врсте микро трагова који се могу наћи на описаним релацијама, због тога ћемо да укажемо на места на којима се најчешће могу наћи и налазе микро трагови:

— ситни микро делићи текстилних влакана и микро тканина, који потичу од извршиоца, могуће је наћи на жртви, на столици, клупи, ако је на њима седео, на тепиху, ако је имао додира са њим, на оруђу, на зиду, на разбијеном стаклу, оквиру прозора, довратку врата и сл.;

— микро делићи разбијеног стакла могу се наћи на оделу, коси, под ноктима провалника, на оруђу за обијање, на испаљеном пројектилу кроз стакло, на жртви саобраћајног удеса ако је том приликом разбијено стакло и сл.;

— микро трагове боје и влакна наћи ћемо на оруђу за обијање, на жртви саобраћајног удеса, као и на свим другим предметима и местима која су дошла у контакт са извршиоцем и са оштећеним;

— микро трагови малтера, прашине, креча, песка, могу се наћи у коси, ушима, на оделу, обући и под ноктима провалника који је продро кроз зид, плафон или се при извршењу кривичног дела ослањао на зидове;

— оруђа којима је извршено кривично дело оставиће на разним предметима микроскопски ситне огреботине, а истовремено извршилац ће их понети на себи, својој одећи, обући и сл., као што су делићи металних опиљака, стакла, боје, лака, дрвета и гита. Код проваљивања касе сечењем зида касе на извршиоцу поред боје и металних опиљака и сл., могу се наћи у његовим ушима, коси, под ноктима, одећи и обући и трагови микроскопски ситне ватросталне шамот прашине, којима се заштићује каса од пожара;

— исто тако, на обући и одећи извршиоца могу се наћи минималне количине земље из места извршења кривичног дела, а такође могу се наћи и на предметима, на жртви, што је такође значајно да се утврди и пронађе. Испитивањем могу се утврдити не само минерални састав ових материја, него и микро флора и фауна која се у њој развија. Ако је кривично дело извршено на отвореном простору у шуми, парковима, барама и сл., могу се наћи на извршиоцу и на његовој одећи, обући, у његовој коси, у ушима, под ноктима и сл., микро трагови биљног порекла, као што су водене алге, лишцајеви, маховине, делићи цвета, цветни прах (полен), делићи семенки, плода, зеленила и сл.;

— код истраживања докумената могу се наћи микро трагови тајних мастила, графита, хемијског или механичког брисања, трагови лепка и др. врсте, печатног воска итд.

Развојем гасне хроматографије могу се успешно разликовати мириси и друге знојне лучевине једног од другог човека, а у новије време могу се разликовати и по полу.

Груписање трагова према значају ислеђења и даљи ток истраживања зависи, пре свега, од врсте и сложености конкретно извршеног кривичног дела, као и од тога са каквим се све чињеницама и доказима располаже након извршеног увиђаја.

Ова врста груписања има значај када се сачињавају планови даљег рада на разјашњавању и идентификацији извршиоца кривичног дела, ако је извршилац непознат. Њихово груписање можемо свести на следеће:

1) На трагове који указују и доказују на врсту и конкретно извршено кривично дело (нпр. обијена каса, нађена жртва са прострелинама од ватреног оружја, пожари и паљевине и сл.).

У пракси су познати случајеви врло вештих фингирања и лажних пријава кривичног дела, о чему смо већ истакли и конкретним примером.

2) На трагове који указују на начин и средства која су коришћена при извршењу кривичног дела (проваљивање каса специјалним обијачким алатима, проваљивање кроз зид, сечењем стакла и сл.).

3) На трагове који указују на могућност идентификације извршиоца кривичног дела (све зависи од врсте трагова који су откривени и фиксирани, а то могу да буду трагови папиларних линија и друге врсте трагова који указују на могућност идентификације извршиоца).

4) На трагове који указују на мотив тј. побуде због којих је извршено кривично дело (да ли је кривично дело извршено из користољубља, психопатолошке побуде, љубоморе и сл.).

5) На трагове који указују на могућност идентификације оштећеног или жртве кривичног дела.

Овакво груписање, поред значаја при планирању рада на расветљавању кривичног дела, има значај и у одређивању приоритетних радњи у односу на секундарне. Ту су груписане прикупљене индиције, тј. чињенице на којима се гради редослед радњи и стварају верзије, односно претпоставке. Оне не морају имати увек исти редослед и значај. Све зависи од конкретно извршеног кривичног дела и са практичне стране најцелесходније је ако се трагови групишу према приоритетном значају у оцени даље активности на расветљавању кривичног дела.

Мотив

Веома је значајно да се на лицу места утврди мотив због кога је кривично дело извршено. Познато је да кривично дело може бити извршено из разних побуда. То могу бити случајеви

са политичким побудама, из освете, користољубља, патолошких побуда, љубоморе итд.

Иначе под мотивом кривичног дела се сматрају нагони, одлике карактера личности, које воде извршиоца извршењу кривичног дела, односно он се јавља и као психолошка појава која се развија из надражаја и душевног својства извршиоца и као таква проузрокује вољу делатност.

Утврђивање мотива за рад на разрешавању кривичног дела има пре свега у значају због могућности оријентације у трагању за извршиоцем. Наиме, ако је мотив љубомора, освета, политичке побуде, користољубље и сл., тада ће се трагати за извршиоцем у редовима оних личности које могу да стоје иза таквих побуда и који имају одређени интерес за извршење конкретно извршеног кривичног дела. То је веома значајно за истражитеље, а истовремено и за суд на главном претресу.

Материјална штета

Што се тиче висине материјалне штете причињене извршеним кривичним делом, на лицу места то је теже тачно утврдити. Зато је потребно понекад посебно стручно знање. Висина материјалне штете се, по правилу приликом увиђаја не може утврдити. У пракси су познати случајеви да се рецимо код провале продавница, пословође не могу да присете сваке ствари која је однета, будући да се у продавници налази велики број артикала у различитим количинама; друго, у низу случајева се покаже да су поједине пословође пријављивали знатно већу материјалну штету од стварне, са циљем прикривања постојећег мањка или покривања вредности робе коју су својим пријатељима издали на вересију, да би ту суму могли касније противправно присвојити.

Са аспекта истраге значајније је да се утврде врсте крадених ствари и предмета, посебно ако имају одређене особености и специфичности, путем којих је могућа идентификација. На пример, бројеви на моторним возилима, ознаке и бројеви на ручним и цепним сатовима, магнетофонима, телевизијским апаратима, бројеви на фотоапаратима, писаћим машинама итд. Значај и вредност овога нека нам послужи за следећи пример из праксе:

Познати провалник каса у Новом Саду и околини Крзнец Јосип, ухваћен је баш приликом продаје крадене писаће машине. Наиме, Крзнец је од 1945. до 1949. године извршио 7 провала каса и 1 покушај са специјалним обијачким алатом. За све то време крио се под лажним именом Радојчић Душана на које име је поседовао и личну карту. Провале каса вршио је са специјално сачињеним обијачким алатом. За собом је настојао да уништи све трагове. Провалама је присвојио око 2,700.000 старих динара. За оно време прилично велика свота. У једном

а то је и последњи случај провале касе од стране Крзнеца у Месопромету у Новом Саду није нашао тражени новац, јер га је благајник, ради спецификације и књижења понео собом кући. Нашао је у проваљеној каси свега 8.000 динара. Љут на то он је собом однео пет писаћих машина, у то време значајне вредности. Када је нестало залихе краденог новца, обзиром на навике високог животног стандарда, он је са супругом Маријом однео крадену писаћу машину у Београд ради продаје. Понудио их је у комисиону, где су већ раније регистровани били бројеви ових крадених писаћих машина. Позвани су органи који су прво ухватили његову супругу, а Крзнец Јосип је ухваћен у Новом Саду. Осуђен је на најстрожу казну јер је у својој криминалној прошлости вршио и убиства.

Због тога је од изузетног значаја да се утврде све особности крадених ствари и предмета да би се могле предузети мере трагања, а путем њих и идентификација и хватање извршиоца кривичног дела.

Идентификација жртве, односно оштећеног лица

Ако је у питању жртва кривичног дела по коме се врши увиђај, неопходно је на неспоран начин утврдити идентитет жртве. (Идентификација жртве се врши по правилима криминалистике путем отисака папиларних линија, фотографије, одређених личних исправа о идентитету личности, личног описа, путем препознавања леша, препознавања одеће, обуће и др. карактеристичних предмета. Код препознавања лица места од особа које врше препознавање треба претходно узети лични опис жртве — леша и других карактеристичних предмета и ознака које припадају жртви, чл. 80. ст. 3. и чл. 233. ЗКП).

Утврђивање идентитета жртве је веома важно, пре свега да би се могао извести закључак да ли је извршилац познавао жртву или не, и у односу на мотив, те према томе одредити круг лица која би имала одређени интерес за извршење кривичног дела. То исто важи и за оштећено лице, физичко или правно, односно зависно од тога ко је оштећен извршеним кривичним делом.

(Крај I дела.)

ИЗ СУДСТВА

Рок застаревања, за настану штету проузроковану кривичним делом, почиње тећи кад је оштећени дознао за штету и за лице које је штету учинило, док за накнаду штете застарева када истекне време одређено за застарелост кривичног гоњења.

Како прекид застаревања кривичног гоњења повлачи и прекид застаревања захтева за накнаду штете, то свака радња надлежног органа у правцу откривања и гоњења учиниоца кривичног дела прекида и рок застарелости захтева за накнаду штете до апсолутне застарелости кривичног гоњења.

Из образложења:

Када је штета проузрокована кривичним делом рок застарелости из члана 20. став 1. Закона о застарелости потраживања примењује се према штетнику који је учинио кривично дело и према његовом осигуравачу, јер су иста права оштећеног према штетнику и према осигуравачу штетног догађаја.

Према томе, како је у конкретном случају штета причињена кривичним делом осигураника туженог за чије гоњење је предвиђен рок застарелости од 5 година, то спорно потраживање тужиоца према туженом застарева по истеку рока од 5 година од дана када је оштећени сазнао за штету и за лице које је штету учинило. Међутим, у ставу 2. члана 20. Закона о застарелости потраживања, предвиђено је да у таквој ситуацији прекид застаревања кривичног гоњења повлачи за собом и прекид застаревања захтева за накнаду штете. Како свака радња овлашћеног органа предузета у правцу гоњења

учиниоца кривичног дела прекида застарелост гоњења, то таква радња прекида и рок застарелости захтева за накнаду штете. Последица прекида рока застарелости потраживања је да после прекида застарелост почиње тећи изнова и време до прекида не рачуна се у рок застарелости (члан 36. Закона о застарелости потраживања).

Како је у конкретном случају покренут кривични поступак и његовим током све до доношења правосмоћне кривичне пресуде, тј. до 15. 12. 1975. године, прекинут је ток застарелости кривичног гоњења, то је наступило и прекид застарелости захтева за накнаду штете причињеног тим кривичним делом, те рок застарелости за накнаду штете почиње тећи изнова од 15. 12. 1975. године. Како од тог дана до дана подношења тужбе није протекао рок застарелости од 5 година, то спорно потраживање тужиоца није застарело.

(Пресуда Врховног суда Војводине, број ПЖ. 648/79 од 4. II 1980).

РАСПОЛАГАЊЕ СУВЛАСНИКА СА НЕПОКРЕТНОСТИМА

Према правним правилима имовинског права сваки сувласник је потпуни власник аликвотног дела са којим само он може слободно да располаже. Према томе, ако је сувласнички део на непокретности једног сувласника без његове сагласности отуђен од осталих сувласника, онда том сувласнику припада право да власничком тужбом виндицира свој сувласнички део од трећег лица као прибавиоца, које се налази у фактичком поседу. При томе је ирелевантно да ли

је то треће лице као прибавилац поступало савесно или не, јер власничко право дотичног сувласника није могло престати, већ као стварно право делује према свима, па и према том трећем лицу — прибавиоцу са којим он није везан облигационо правним послом на основу којег је дошао до отуђења његовог аликвотног дела на непокретности, односно непокретности у целини. У том случају долази до примене начела имовинског права по коме нико на другом не може пренети више права него што га је сам имао.

(Врховни суд Војводине, Решење Рев. 558/79 од 25. XII 1979).

ОТКАЗ УГОВОРА О КОРИШЋЕЊУ СТАНА

У случају ако носилац станарског права није платио станарину даваоцу стана на коришћење у дужем трајању од три месеца, то још није довољан разлог за отказ уговора о коришћењу стана у смислу члана 49. став 1. тачка 3. Закона о стамбеним односима ако давалац стана на коришћење претходно није опоменуо станара да се дугована станарина исплати.

Из образложења:

Далац стана на коришћење поднео је ревизију против пресуда нижестепених судова којима је одбијен његов захтев за отказ уговора о коришћењу стана туженој и његов захтев за иселење из стана и предају у посед тужиоцу. У образложењу пресуде Врховног суда Војводине наводи се следеће:

Према садржини списка и сагласном утврђењу нижестепених судова није спорно да је тужени носилац станарског права на спорном стану, а да са тужиоцем који се сматра даваоцем стана на коришћење нема закључен уговор о коришћењу стана и да не плаћа станарину тужиоцу.

Код таквог стања ствари када међу странкама нема закљученог уговора о коришћењу стана супротно правном схватању изнетом у ре-

визији за тужиоца не постоји ни могућност отказивања уговора туженој о коришћењу стана због неплаћања станарине, што је предвиђено као отказни разлог у члану 49. ст. 1. тачка 3. ЗСО на коме тужилац темељи свој тужбени захтев. У изложеној ситуацији тужилац је као далац стана на коришћење у смислу члана 47. ЗСО требао претходно позвати тужену на закључење уговора о коришћењу стана и за случај одбијања тужене да исходи решење у ванпарничном поступку које замењује уговор о коришћењу стана.

Све и под претпоставком да постоји између странака закључен уговор о коришћењу стана судско решење донето у ванпарничном поступку којим се замењује такав уговор (члан 47. ЗСО), и да је тужена заостала са плаћањем станарине за време дуже од 3 месеца, то још не би представљало разлог за отказ уговора о коришћењу стана из чл. 49. став 1. тачка 3. ЗСО. Доцња услед неплаћања станарине као разлог за отказ уговора о коришћењу стана, односно престанак станарског права не наступа самим протеком периода дужег од три месеца, већ даном постављеног захтева (опомене) да се дугована станарина исплати.

С обзиром на изложено стање ствари правилано је поступљено у примени материјалног права када је тужбени захтев тужиоца одбијен као неоснован.

(Врховни суд Војводине, Пресуда Рев. 41/80 од 25. I 1980).

ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТЕ ОД ЖИВОТИЊА

Према правним правилима одговорног права за штету од животиња, па и заштићене дивљачи одговара власник односно корисник ловног подручја и то по принципу објективне одговорности, тј. и без кривице. Од такве одговорности власник односно корисник се може ослободити само екскупацијом уколико је до штете дошло кривцом оштећеног или пак трећег лица.

Из образложења:

У кретању возила по јавном путу возило је налетело на заштићену дивљач и на возилу је била причињена штета. Власник возила је тужно општински ловачки савез на чијем подручју је штета проузрокована. Тужени је истицао да је за штету сговорна и путна организација која је била дужна да на путу постави саобраћајни знак „дивљач на путу“.

Тужени је против другостепене пресуде, којом је одбијена његова жалба и првостепена пресуда о обавезивању туженог на плаћање накнаде штете потврђена изјавио благовремену ревизију због битних повреда одредаба парничног поступка и погрешне примене материјалног права.

Погрешну примену материјалног права тужени види у томе што су нижестепени судови при одлучивању о основаности тужбеног захтева пропустили да правно оцене и неспорну чињеницу да је подносилац ревизије пре штетног догађаја захтевао од одговарајуће путне организације да и на том делу пута, на коме је тужилац претрпео штету постави саобраћајни знак „дивљач на путу“ а да се путна организација на тај захтев оглушила.

Врховни суд Војводине је нашао да ревизија туженог није основана и да је за штету од заштићене дивљачи одговоран власник односно корисник ловног подручја по принципу објективне одговорности. Од те одговорности власник би се могао ослободити само уколико је до штете дошло кривицом оштећеног или пак трећег лица. Напред поменута путна организација нема пак својство трећег лица, обзиром да је законским прописима обавезна на одржавање поверених јој путева, укључујући ту и постављање потребних саобраћајних знакова, па би могла бити само сговорно лице за накнаду штете тужиоцу, уколико би непостојање саобраћајног знака „дивљач на путу“, било у узрочној вези са настанком удеса и штете. У таквом случају би тужени савез и та путна организација били у солидарној обавези за накнаду штете тужиоцу.

Узгред треба напоменути да се постављањем тог саобраћајног зна-

ка не могу елиминисати овакви удеси већ евентуално само умањити.

Свему треба додати да тужени савез објективно одговара тужиоцу за накнаду овакве штете и по материјално правној одредби из члана 60. став 1. Закона о ловству („Сл. лист СФРЈ“ број 11/77).

(Врховни суд Војводине, Пресуда Рев. 10/80 од 19. I 1980).

СУПРУЖАНСКО ИЗДРЖАВАЊЕ

У смислу члана 63. Закона о браку („Сл. лист САПВ“, број 2/75), сматра се да нема довољно средства за издржавање брачни друг који је стар преко 50 година, болестан и неспособан за привређивање и у случају када стекне већи износ новца остварен продајом свога дела непокретности.

На овакав начин привањен новац необезбеђени брачни друг није обавезан да троши за своје издржавање, већ би једино камате од оваквог новчаног износа као прихода од имовине могле бити од утицаја на смањење обавезе брачног друга на име плаћања доприноса за супружанско издржавање.

Из образложења:

Пресудом жалбеног суда одбијена је жалба тужиоца — као друга изјављена против првостепене пресуде, којом је утврђена његова обавеза на име плаћања доприноса за плаћање супружанског издржавања.

У разлозима другостепене пресуде наводи се следеће:

Према установљењу првостепеног суда, тужена која је стара 50 година, болесна је и неспособна за рад. Незапослена је, живи са својом мајком у кући која је својина тужене у 1/4 дела. Осим тога има половину куће у којој станује тужилац за месечну накнаду за коришћење дела тужене, у износу од 300 динара. Тужена другога прихода нема. Поред оваквог стања ствари испуњени су сви услови за досуђење супружанског издржавања по чл. 63. Закона о браку, чију висину је првостепени суд такође правилно установио у износу од 1.300 динара месечно почев од 21. маја 1979. године, јер

је овај износ само делимично до-
вољан и уз приход од 300 динара
накнаде за коришћење куће, за
њено издржавање. С друге стране
тужилац као бивши брачни друг
је у могућности да даје то издр-
жавање из пензије од 4.860 динара,
и поред тога што је и он стар 58
година, инвалидски пензионер.

Околност, коју тужилац нарочито
истиче у жалби, да је тужена при-
ликом продаје заједничког вино-
града 6. априла 1968. године добила
свој део продајне цене у износу
од 23.250. — динара, првостепени
суд је правилно пенио да није од
утицаја за пресуђење о захтеву
тужене за супружанско издржава-
ње. Она није била обавезна да ову
своју имовину троши за своје из-
државање, једино би камате овог
износа као приход од имовине мог-
ле доћи у обзир, но ни висина ка-
мата не би знатно побољшала ње-
но имовно стање. С друге стране
је и тужилац добио исти износ
приликом продаје винограда, а за-
једничка кућа је новијег датума,
те за одржавање исте није била по-
требна цела свота коју је тужилац
добио у новцу од заједничке имо-
вине.

(Врховни суд Војводине, Пресу-
да ГЖ. 701/79 од 28. XII 1979).

ГЕНЕРАЛНА ПУНОМОЋ

Кад се пуномоћник странке по-
зива на генерално пуномоћје, које
се налази у списима судске управе
суда код кога се води парница,
судска писарница је у смислу чла-
на 106. Правилника о унутрашњем
пословању судова (Судски послов-
ник, „Сл. лист САПВ”, број 22/72)
дужна пре достављања предмета
председнику већа, односно судији
појединцу проверити да ли је пред-
мету приложен препис пуномоћја,
као и да ли такво пуномоћје за-
ста постоји и да ли није опозвано.
То ће се констатовати у предмету
навођењем пословног броја писме-
на уз које је приложен и изворник
пуномоћја, односно редни број у-
писника судске управе под којим
је депоновано генерално пуномоћ-
је. Уколико генерално пуномоћје
није депоновано код суда, препис
пуномоћја мора бити оверен пре-
ма одредбама Закона о оверавњу
потписа, рукописа и преписа („Сл.
лист САПВ”, бр. 24/71) односно мо-
ра бити оверено од лица које је
овлашћено да заступа радну орга-
низацију.

(Врховни суд Војводине, Решење
Рев. 540/79 од 6 XI 1979).

Праксу приредио
Борбе Вебер

САОПШТЕЊА

ИЗ СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА

На седници Управног одбора, одржаној 30. маја 1980. године у Вршцу донета су следећа решења:

1) Узет је на знање извештај председника и секретара Управног одбора о раду органа Адвокатске коморе између две седнице и благајника Управног одбора о стању финансијских средстава Адвокатске коморе Војводине на дан 29. мај 1980. године.

2) Управни одбор узео је на знање информацију да је Извршно веће Скупштине САП Војводине на својој седници одржаној 20. маја 1980. године дало сагласност на Тарифу о наградама и накнади трошкова за рад адвоката, коју је донела Скупштина Адвокатске коморе Војводине 16. јуна 1979. године, а објавиће се у броју 13 „Службеног листа САП Војводине”. Трошкове објављивања исплатиће Адвокатска комора Војводине.

Управни одбор донео је Одлуку да се у посебној свесци штампа Тарифа о наградама и накнади трошкова за рад адвоката, те да трошкове за објављивање Тарифе у „Службеном листу САП Војводине” и штампања посебне свеске рачуноводство Адвокатске коморе Војводине једнако расподели на све чланове обзиром да средства нису обезбеђена Финансијским планом прихода и расхода Адвокатске коморе Војводине за 1980. годину.

3) О стању и проблемима Општинске организације адвоката Вршац, Бела Црква и Пландиште Управни одбор информисао је председник Општинске организације адвоката Маринков Војислав, адвокат у Вршцу. Након тога је отворена дискусија по питањима: примене Друштвеног договора о усклађивању обавеза адвоката за задовољавање општедруштвених и заједничких потреба; проблему надриписарства и ажурности судова. Закључено је: да се Друштвени договор у потпуности примењује у општинама Вршац, Бела Црква и Пландиште. У циљу сагледавања стања по питањима појава надриписарства и ажурностима судова на територији Војводине Управни одбор задужио је администрацију Адвокатске коморе да од Општинских организација прикупи податке о појавама надриписарства, и по питању ажурности судова прикупи аргументоване податке.

4) Након разматрања предлога Самоуправног споразума о удруживању у Савез адвокатских комора Југославије, закључено је: — да се Савезу укаже на одредбе Закона о удруженом раду ради изучавања да

ли постоји потреба за потписивање Самоуправног споразума о удруживању у Савез републичких и покрајинских адвокатских комора Југославије, — да важећи Статут Савеза треба само ускладити са насталим променама.

5) Управни одбор узео је на знање извештај Милић Томислава, секретара УО, о учињеним припремама за одржавање редовне годишње Скупштине сазване за 31. V 1980. године у Вршцу.

Након тога овластио је Јовановић Драгољуба, председника Комисије за примену Тарифе, да Скупштини предложи да се тачка 9. скине са дневног реда као беспредметна јер је Извршно веће Скупштине САП Војводине дало сагласност на Тарифу о наградама и накнади трошкова за рад адвоката која је донета 16. јуна 1979. године.

6) Решењем бр. 110/80. уписује се у Именик адвоката АК Војводине Ковачевић Данило, са седиштем адвокатске канцеларије у Вршцу, Ул. М. Тита бр. 26, са даном 30. V 1980. године.

7) Решењем бр. 113/80. уписује се у Именик адвоката Станисављевић Драгомир, са седиштем адвокатске канцеларије у Врбасу у Ул. М. Тита бр. 115, са даном 30. V 1980. године.

8) Решењем број 117/80. уписује се у Именик адвоката Мишолић З. Борбије, са даном 15. мај 1980. године, јер је преселио седиште своје адвокатске канцеларије са територије Основне адвокатске коморе у Београду у Стару Пазову Ул. ЈНА, бр. 11.

9) Решењем број 61/80. Управни одбор удовољавајући захтеву Бошњакковић Александра од 20. V 1980. године ставља ван снаге решење број 61/80. од 25. IV 1980. године, којим је именовани уписан у Именик адвоката јер је пре давања свечане изјаве засновао радни однос.

10) Решењем број 119/80. брише се из Именика адвоката Јанковић Златоје, адвокат у Кикинди, са даном 2. јули 1980. године због пензионисања. За преузимаатеља одређен је Марков Никола, адвокат у Кикинди, Генерала Драпшина бр. 33. Узето је на знање да Јанковић Златоје задржава чланство у Фонду посмртнине и након пензионисања.

11) Решењем број 130/80. узето је на знање да Митровић Саво адвокат из Ирига, са даном 1. јуни 1980. године пресељава седиште своје адвокатске канцеларије у Руму, Ул. М. Тита бр. 222.

12) Решењем број 131/80. брише се из Именика адвокатских приправника Живанчевић Вера, адвокатски приправник из Новог Сада, са адвокатско-приправничком вежбом код Бранка Царића, адвоката у Новом Саду, са даном 31. мај 1980. године, због заснивања радног односа.

Управни одбор
Адвокатске коморе

ИЗ ЗАПИСНИКА РЕДОВНЕ ГОДИШЊЕ СКУПШТИНЕ АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ

Адвокатска комора Војводине одржала је редовну годишњу Скупштину 31. маја 1980. године у Вршцу. У раду Скупштине поред чланова Адвокатске коморе Војводине, узели су учешћа високи гости, функционери наше Покрајине, делегати Савеза републичких и покрајинских адвокатских комора Југославије и братских комора: Костић Мојсе, члан Председништва покрајинске конференције Социјалистичког савеза радног народа Војводине, Којичић Анђелко, заменик покрајинског секретара за правосуђе и општу управу, Петрић др Бранко, председник Врховног суда Војводине, Попов Живојин, председник Скупштине општине Вршац, Дакић Живко, председник Вишег суда Панчево, Ружић Мита, општински јавни правобранилац Вршац, Дамјан Павел, председник Општинског суда Пландиште, Петар Вујовић, члан Управног одбора Адвокатске коморе Црне Горе, Крешмир Абел, члан Управног одбора Одвјетничке коморе Хрватске, Гапић Мирослав, председник, и Микел Марку, члан Управног одбора Адвокатске коморе Косова, Сотир Главинче, члан Управног одбора Адвокатске коморе на Македонија, Буришић Борђе, члан Управног одбора Адвокатске коморе Србије, Миовић Јаков, секретар Савеза републичких и покрајинских адвокатских комора Југославије.

Скупштину је поздравио Попов Живојин, председник Скупштине општине Вршац, топлим речима добродошлице истакавши да је одржавање редовне годишње Скупштине Адвокатске коморе Војводине у Вршцу оцењено као признање правосуђу тога дела Војводине.

У дискусији узели су реч: Крешмир Абел, члан Управног одбора Одвјетничке коморе Хрватске, који је Скупштину поздравио у име Савеза адвокатских комора и свих делегата адвокатских комора присутних на Скупштини, Гапић Мирослав, председник Управног одбора Адвокатске коморе Косова, Милић Душан, председник Општинске организације адвоката Новог Сада, Трухар Владимир, адвокат из Сремске Митровице, Бранко Петрић, председник Врховног суда Војводине, и Којичић Анђелко, заменик покрајинског секретара за правосуђе и општу управу.

Редовна годишња Скупштина једногласно је:

1) Усвојила извештај Управног одбора о раду свих органа Коморе за раздобље од 16. јуна 1979. до 31. маја 1980. године.

2) Усвојила завршни рачун Адвокатске коморе Војводине за 1979. годину.

3) Усвојила извештај Комисије за преглед финансијског пословања Адвокатске коморе Војводине за 1979. годину.

4) Донела финансијски план прихода и расхода Адвокатске коморе Војводине за 1980. годину, са једним гласом против.

5) Донела једногласно Одлуку о повишењу чланарине адвоката са 55,— дин. месечно почев од 1. I 1980. године.

6) Скупштина је једногласно усвојила предлог да се тачка 9. дневног реда као беспредметна скине са дневног реда јер је Извршно веће Скупштине САП Војводине на својој седници 20. маја 1980. године донело решење којим даје сагласност на Тарифу о наградама и накнади трош-

кова за рад адвоката донету на Скупштини Адвокатске коморе Војводине 16. јуна 1979. године а која ће бити објављена у „Службеном листу САП Војводине”, бр. 13.

7) Редовна годишња Скупштина Адвокатске коморе Војводине 31. маја 1980. године у Вршцу, на основу члана 69. став 10. у вези члана 160. став 1. Статута Адвокатске коморе Војводине, усвојила је:

ОДЛУКУ

О УВОЂЕЊУ ОБАВЕЗНОГ ДОПРИНОСА ЗА ИНВЕСТИЦИОНО ОДРЖАВАЊЕ И УРЕЂЕЊЕ ЗГРАДЕ АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ У НОВОМ САДУ, ЗМАЈ ЈОВИНА БРОЈ 20/І И О ПРОСЛАВИ ШЕЗДЕСЕТО-ГОДИШЊИЦЕ АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Члан 1.

Полазећи од карактера адвокатуре као друштвене службе и од њеног места у самоуправном друштву, од положаја Адвокатске коморе као самоуправне организације адвоката на подручју САП Војводине и обавезе чланова Адвокатске коморе да доприносе правилном функционисању свих изабраних самоуправних органа Адвокатске коморе, унапређења самоуправних односа и развијању адвокатуре као друштвене службе, опредељени да кроз самоуправну организацију адвоката обезбеђују услове рада и унапређење адвокатуре као друштвене службе, свесни чињенице да се седиште Адвокатске коморе Војводине налази у просторијама које су постале нефункционалне, са јединственом жељом да обележе шездесетогодишњицу Адвокатске коморе Војводине у просторијама које од оснивања Адвокатске коморе представљају и које ће представљати у будућности место за окупљање свих адвоката САП Војводине, које ће служити као место за самоуправно договарање о проблемима рада адвокатуре и развијању активности на сталном стручном образовању носилаца адвокатске функције, адвокати Војводине усвајају Одлуку о увођењу обавезног доприноса за инвестиционо одржавање и уређење зграде Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду, Змај Јовина бр. 20/І, и о прослави шездесетогодишњице Адвокатске коморе Војводине.

Члан 2.

За извршење послова и задатака за инвестиционо одржавање и уређење дела зграде власништво Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду, Змај Јовина бр. 20/І, у којем је смештено седиште Адвокатске коморе Војводине а које се састоји од пословних просторија на првом спрату, таванског простора и подрумских просторија, уводи се обавезни допринос у износу од 300.— динара месечно, за све чланове ове Адвокатске коморе.

Обавеза плаћања уведеног доприноса почиње од 1. I 1980. године и траје до подмирења издатака за послове и задатке из члана 1. ове Одлуке, односно до отплате анuitета за добијене кредите.

Допринос ће се плаћати тромесечно почев од 1. јула 1980. године, а доспеле рате за период од 1. I 1980. године до 30. VI 1980. године, одједном, а најкасније до 30. VI 1980. године.

Обзиром на карактер уведенoг обавезног доприноса који треба да послужи нормалном раду Адвокатске коморе Војводине овај обавезни допринос се у потпуности изједначава са доприносом који су до сада плаћали чланови Адвокатске коморе Војводине.

Члан 3.

Овлашћује се Управни одбор Адвокатске коморе Војводине да располаже са прикупљеним средствима и да се стара о њиховом наменском коришћењу те да у том циљу склапа споразум са новчаним заводима или другим правним лицима о орочавању прикупљених средстава у циљу обезбеђивања кредитних средстава довољних за подмирење укупних трошкова адаптације, да склапа споразуме са Самоуправним интересним заједницама и другим лицима као носиоцима стварно правних овлашћења на згради у којој су смештене просторије описане у члану 2. ове Одлуке а у погледу обезбеђивања равноправног учешћа свих лица за подмирење укупних трошкова адаптације, те да у име Адвокатске коморе Војводине као инвеститора склапа уговоре са извођачима радова и надзорним органима, као и да се стара о благовременом прикупљању ових средстава и испуњењу свих уговорних обавеза на које се ова Комора буде обавезивала, као и да предузима потребне мере из своје надлежности за правилно извршење члана 2. ове Одлуке уз истовремену обавезу да о учињеном редовно извештава Скупштину Адвокатске коморе Војводине.

Члан 4.

У циљу обележавања шездесетогодишњице постојања Адвокатске коморе Војводине овлашћује се Управни одбор Адвокатске коморе Војводине да сачини програм манифестације обележавања овог јубилеја и одреди дан одржавања у 1981. години.

Члан 5.

Ова Одлука ступа на снагу даном усвајања, а примењиваће се од 1. I 1980. године.

8) Скупштина је једногласно прихватила информацију о раду и поступку у спровођењу иницијативе за увођење колективног руководства и колективне одговорности у организацији и раду Адвокатске коморе Војводине и наложила Управном одбору да настави са радом.

Адвокатска комора Војводине

НЕКРОЛОГ

ЈЕРЕМИЈА ЗЛАТАР

Јеремија Златар, пензионисани адвокат из Новог Бечеја, умро је 23. XI 1979. године.

Јеремија Златар се родио 11. маја 1900. године у Крушчици у земљорадничкој породици. Гимназију је учио у Белој Цркви, а право студирао у Београду, где је и дипломирао 1925. године.

Адвокатско-приправничку праксу обављао је у Вршцу, Зрењанину и Новом Бечеју.

Адвокатски испит положио код Апелационог суда у Новом Саду 1929. године.

Отворио адвокатску канцеларију у Новом Бечеју 1929. године коју води све до пензионисања 1. VIII 1969. године, с прекидом за време рата, када је као резервни официр пао у немачко заробљеништво. По повратку из заробљеништва неко време ради у Среском народном одбору у Новом Бечеју, да би се вратио адвокатури (1950).

Јеремија Златар претпостављао је моралну страну људских односа оној материјалној. Такав је био у приватном животу, такав и као адвокат. Никада и никакве компромисе није правео на рачун основних друштвених, моралних начела. Стога је стекао велики углед у средини где је живео и делао. У заробљеништву протествовао због кршења Хашких конвенција од стране поробљивача, активно учествовао у раду Антифашистичког одбора заробљеника. Као службеник часно је вршио своје дужности. Као адвокат зналачки и са пуним залагањем заступао је своје клијенте, па је постао узор млађим колегама, који су га посебно поштовали.

Јеремија Златар је био човек велике опште и правне кulture. Знао је неколико страних језика (немачки, руски, мађарски и румунски). Природан и срдчан, одличан козер, био је омиљен саговорник у сваком друштву. Живо је пратио рад Адвокатске коморе у Новом Саду, где је у више махова биран у дисциплинске органе Коморе.

Смрћу Јеремије Златара нестало је са позорнице адвокатури примеран човек и адвокат, који ће се дуго памтити и помињати.

М. Б.

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Иван Кркљуш, <i>Право залоге према Закону о основним својинско-правним односима</i> — — — — —	1
Лида Бајић, <i>Кривична дела против јавног реда и правног саобраћаја у новом кривичном законодавству</i> — — —	18
Милорад-Мића Јандрић, <i>Увиђаји као извор материјалних и других доказа (I део)</i> — — — — —	35

ПРАВНА ПРАКСА

<i>Из судства (Борбе Вебер)</i> — — — — —	57
---	----

САОПШТЕЊА

<i>Из седнице Управног одбора</i> — — — — —	61
<i>Из записника редовне годишње Скупштине АКВ</i> — — —	63

НЕКРОЛОГ

<i>Јеремија Златар (М. Б.)</i> — — — — —	66
--	----

Уређивачки савет:

Председник:

Никола Вујашковић

судија Врховног суда Војводине

Светозар Дракулић, заменик јавног правобраниоца Војводине, *Антоније Борић*, саветник покрајинског секретара за правосудје и општу управу, *Никола Јеловац*, адвокат у Сомбору, *Васа Калишки*, адвокат у Панчеву, *Жива Коњевић*, шеф Службе за скупштинске послове Привредне коморе Војводине, *Војислав Маринков*, адвокат у Вршцу, *др Љубиша Милошевић*, редовни професор Правног факултета у Н. Саду, *Душан Мићић*, секретар Покрајинског друштвеног правобраниоца самоуправљања, *Светозар Николић*, судија Врховног суда Војводине, *Милан Рапајић*, адвокат у Новом Саду, *Војислав Рашовић*, адвокат у Сремској Митровици, *Ласло Цабафи*, адвокат у Зрењанину, *др Петар Шарчевић*, доцент Правног факултета на Ријечи, *Душан Шитка*, стручно-политички сарадник у Покрајинској конференцији ССРН Војводине

Уређивачки одбор:

Главни и одговорни уредник:

Сава Савић

адвокат у Новом Саду

Борђе Вебер, адвокат у Новом Саду, *Светозар Добросављевић*, судија Општинског суда у Новом Саду, *Мирослав Здјелар*, адвокат у Новом Саду, *Живко Киселички*, судија Вишег суда у Новом Саду

Технички уредник:

Мирјана Јовановић

Гласник издаје и власник је Адвокатска комора Војводине, 21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/1. — Телефон: 29-459. Годишња претплата 360.— дин. за иностранство двоструки износ. Цена једног броја 35.— дин. Тек. рачун 65700-678-2047. Рукописи се не враћају.

На основу мишљења Покрајинског секретаријата за образовање, науку и културу САНВ бр. 418—185 од 23. маја 1973. године, *Гласник* је стручна публикација ослобођена основног и посебног пореза на промет.

